

Els greuges de cori
a la Catalunya del segle XVI

Tesi per a la col·lació del grau de doctor en Dret
presentada pel llicenciat Oriol OLEART i PIQUET,
dirigida pel Catedràtic d'Universitat
i Professor Emèrit de la UAB Dr. Joaquín Cerdà Ruiz-Pons

Facultat de Dret, Universitat de Barcelona

Curs acadèmic 1991-1992

Capítol V: Donatius, mercat, oferta, subvíd**SUMARI:****Donatius, mercat, oferta, subvíd**

[Questions generals del donatius dins de l'engranatge de la cort]

Concepte de donatius

Origen i fonament del donatius

El règim econòmic del estrimoni i el donatius

Les relacions entre el donatius i la legislació de la cort (més les relacions entre el donatius i els grups)

La relació entre el donatius i els grups

[Anàlisi de la regulació específica del capital del donatius]

Donatiu, servei, oferta, subsidi (1)

"E per lo semblant en lo Capítol del donatiu per orde de dita Regnes, se assigna certa quantitat per satisfer a dita agravats, y no res noua se assigna perenne per ordenar los Capítol (sic) de la presentació de las Constitucions, y non podrá".

SANOVIRA, *Coronación* ..., f. 22.

(b) Quant al capítol del donatiu, cal dir que presenta una sèrie de punts de contacte amb altres facetes del desenvolupament de la cort general, especialment amb la satisfacció dels greuges i la legislació aprovada. Se'n farà el tractament des d'un doble vessant: primerament, a partir de la consideració dels seus aspectes i context globals, amb una atenció especial a les argumentacions teòriques; en segon lloc, ens hi fixarem des d'un punt de vista més concret, i ens cenyirem als casos específics que presenta la

¹ En els regnes d'Espanya s'assigna serveis, informa BERNARD (*Discursos breves sobre* ..., p. 24). Si al·ludeix també BERNARD (*Los seis libros* ..., VI, 2, p. 246-248), tot destacant-ne el caràcter voluntari.

documentació, tot prenent com a model el de la cort de Montsó de 1542 ⁽²⁾.

* * *

Qüestions generals del donatiu dintre de l'engranatge de la cort

Bo i partint de l'àmbit estricte que ens delimita l'assemblea estamental ⁽³⁾, si mirem de reconduir els

² Prenem aquesta reunió com a model per diverses raons, algunes de les quals ja han estat avançades no només de la reunió de cort que presenta una documentació més completa, sinó que de la que és conformada per un major nombre de tipus documentals diferents. V. la descripció que en faig en l'apartat dedicat a les fonts.

³ Deixem de banda, per tant, altres impostos (v. FERRÉ, *El Dret Públic* ..., p. 234-235), els serveis i donatius que s'obtenen d'altres col·lectius o corporacions fora del marc de celebració de les corts; així, el mateix CALLIS nega que el rei pugui emanar el servei a canvi de reparar els greuges (*Extragravatorium curiarum* ..., f. 74), situació a la qual contrapega -com a possible i lícita- que el rei pugui rebre donatiu per haver concedit un privilegi; p. ex., el de non solvendo levatico de Jaume II (*Extragravatorium curiarum* ..., f. 75). Per a FERRÉ-FUENNES compleix la mateixa funció que els emprèstits que es concerten amb diferents banquers (*Cortes de Castilla*, p. 97). V. també FERRÉ, *El Dret Públic* ..., p. 193 i n. 18. Poden servir d'exemples: un cas que cita BUIX, *Apuntes* ..., p. 52-53, segons el qual Jaume II no considerà oportú de convocar cort i acudir als pobles perquè col·laboressin amb donatius per a les conquestes de Sardenya i de Còrsega. Tots els pobles hi respondieren, i la capital oferí 17.500 ll. davant el rei a declarar el 01-març-1321 que acceptar-lo era sense perjudici dels privilegis i furs de la ciutat, que de nou confirmava (a més d'altres compensacions usuals). O un cas del juliol de 1355 en què Joan II anuncia l'ajut que li han fet per a les guerres d'alecheres les gents d'engiócia, els nobles, les comunitats i altres gents de vil·les d'Anjou i del Maine, ajut que li han atorgat graciosament a rató de 2 s. 6 d. tournois

esquemes de comportament dels homes que conformaven els estaments de la cort i dels oficials i emissaris del monarca que hi intervenien al que podríem denominar un patró de conducta, diguem-ne, "crematístic", de seguida ens adonarem que les tendències enfrontades es mouen, per als primers, en e. sentit (invers) de concedir la quantitat mínima en funció dels privilegis i altres prebendes aconseguits; mentre que per als segons, el moviment és en el sentit de mirar d'obtenir el màxim import, ho i al·legant les despeses de la monarquia per al bé de la república (⁴), alhora que s'intentava de no fer més concessions de privilegis que les que es descanviaven per quantitats de diner (⁵).

per foc (DEPUY-FERRIER, *Études sur les institutions ...*, p. 11-12. Cita més casos de dates posteriors). V. OLIVIER-MARTIN, *Histoire du droit ...*, p. 375 ss. El mateix s'adové a Anglaterra, p. ex., en el regnat del rei Édouard I (JULLIEN, *The Constitutional History ...*, p. 345-346, 356-357). Per al període modern, MERIEU, *The Constitutional History ...*, p. 14-15. Quant als parlaments, v. FERRIS, *El Dret Públic ...*, p. 241. GONZALEZ ANTON, *Las cortes en ...*, p. 241-245. V. CLEARY, *La cort general ...*, esp. p. 165 ss. (factura).

⁴ Ens tornem a trobar amb un tema que es relaciona amb d'altres de la cort, en aquest cas, no només amb els greuges, sinó també amb la "declaració programàtica" que ha fet el monarca en la proposició (v. les consideracions que hi faig en l'apartat dedicat al funcionament i a l'organització de la cort), i, encara més, fins i tot amb les causes mateixes que han regut el rei a convocar la reunió (v. l'apartat dedicat a la convocatòria, i també el de la finalitat de l'assemblea).

⁵ Ja sabem que la convocatòria d'una assemblea estamental és exclusiva del monarca, el qual actua segurament per la seva voluntat. I és precisament per la manifestació unilateral de la seva voluntat que s'inicia els tràmits per a la celebració de la cort general. La majoria de les vegades ha de ser implicant no pas per les peticions dels seus vassalls ni per l'adany de complir les prescripcions constitucionals, sinó per la imperiosa necessitat fiscal i

Tot i això, l'ambient no mostrava amb tanta nitidesa aquestes dues tendències, que no són altra cosa que la predisposició apriorística -és a dir, de partença- dels dos bàndols que s'encontraven. Hi planaven, endemés, d'altres elements i factors, més enllà dels estrictament conjunturals, com ara les actituds que havien estat observades -tradicionalment- en ocasions precedents, respectivament, que s'incorporaven, segons les necessitats, al fil discursiu.

Així, ja se sap que, per al bàndol del rei aquest discurs ⁽⁶⁾ oscil·lava al voltant de la necessitat que tenia de veure els súbdits, de manifestar-los l'amor que els professava, de lloar la fidelitat dels vassalls així com la de llurs predecessors, d'atendre'ls com es mereixien (posem per cas, proveir-los justícia, legislar, desagreujar-los, etc.), del seu interès pel bon estat i reformació de la terra, que és tant com dir, per conservar-los en pau ⁽⁷⁾ i amb la riquesa adequada, de contribuir a les moltes despeses que té la monarquia -

econòmica de poder disposar de moneda corrent per a sufragar les despeses, gairebé sempre, vinculades a empreses bèl·liques (són conegudes les múltiples convocatòries de Pere III per obtenir recursos per la "guerra dels dos Peres", v. ARBÚS, *Pere el Cerimoniós ...*, p. 123 ss., 193 ss., I, esp., 218-256). Sobre el cas concret del donatiu de la cort de 1365 i la vinculació que presenta amb el conflicte bèl·lic, v. FIBLA, "Les corts de Tortosa i Barcelona 1365. Recapte del donatiu", esp. p. 90, 190, 192 ss.

⁶ En un sentit polític o lingüístic, no pas gramatical.

⁷ V., p. ex., SERRA, *Discursos breus sobre ...*, p. 30.

habitualment de caràcter militar- per conservar la pau o per lluitar contra els heretges ⁽⁸⁾, etc.

No cal dir que, per part dels estaments, el discurs partia justament del pol que hi era més distant. També manifesten, és clar, l'amor que professen al monarca, com l'enyoren ⁽⁹⁾, com desitjarien que restés s. Principat, com lamenten la situació bèl·lica (en general d'abast i de repercussions internacionals), i com desitgen servir sa Majestat tan fidelment i lleialment com llurs predecessors han servit els antecessors del príncep; bo i acudint, sempre que cal, a (contra-)arguments de contingut econòmic, per lamentar la "pressió fiscal" excessiva que derivaria de la posició, sovint titllada d'intransigent i agosarada, dels ministres del rei.

⁸ V., p. ex., BERNARD, *Discurs breu sobre ...*, p. 35v.

⁹ / més dels lligams que uneixen el rei amb els seus vassalls que podrien qualificar d'estrictament tècnics (el vincle jurídic, el privilegi, concrets), es pot arribar a acceptar que, dintre de la mentalitat de l'època i del discurs jurídic-polític, s'invoquen llaços, sovint intangibles, d'un caràcter més aviat propi de l'àmbit de les relacions familiars, com ara l'enyorances, que no és altra cosa que la necessitat que tenen els vassalls de veure "i tocar" -si es pot dir- el seu senyor, qui també, correlativament, quan compareix, sol reconèixer que ha trobat molt a faltar els seus dilectes vassalls (com coneguem els casos de l'anomenat 'absentisme' reial, sobretot des d'Alfons el Magnànic, i de tots els Austries; v. GILBERT, *La cort general ...*, p. 44-54). Podem comprendre que el marc afectiu necessari perquè funcionés determinats nivells de relacions faci manifestar-se en aquest sentit, i que, si considerem que es tracta d'una metàfora, és efectivament una metàfora bucolica, si no idil·lica. Però no hem de ser tan ingenuos com per desvincular totes aquestes manifestacions del subtrat, gairebé sempre econòmic, i també polític, que acompanya, ja des del període medieval, les convocatòries d'una cort general.

És evident que aquest estira i arrossa recorre, sovint, sense embuts i en la mesura que la relació dialèctica així ho permet, als tòpics suara citats, alhora que li permet d'argüir en base als elements que serveixen, en un moment concret i determinat, els interessos polítics en qüestió.

Situats, doncs, en aquestes coordenades, podrem contemplar millor el context que envolta el donatiu ⁽¹⁰⁾. Tanmateix, no ens hem de veure induïts a creure que es tracta de documentació buida de contingut, ja que, per a nosaltres, aquesta "ingenuïtat" que, a voltes, s'hi trasllueix ens permet d'accedir a la visió que en tenien els contemporanis, alhora que detectar dades que conformen amb més nitidesa l'estructura jurídica de la relació que s'hi estableix.

Així, com veurem tot seguit, no deixa de sobtar que l'atenció que CALLÍS dedica en aquesta part de la celebració de la cort se centra, gairebé exclusivament, en la relació que presenta envers la satisfacció dels greuges ⁽¹¹⁾. En canvi, BERARD, s'ocupa del donatiu - ocasionalment però no casualment- després de tractar els

¹⁰ Cal tenir present que ens centrem en el cas català, perquè la diversitat existent i el tractament respectiu que se'n fa (destacats per CLAVINO, "Hispamus fisco...", p. 134, n. 58) comporten actituds i tractaments doctrinals divergents. Per a la qüestió del servei en terres castellanes, v., entre d'altres, CARRERRO ZAROLA, *Cortes, monarquía, ciudades*; FORTA PÉREZ, *Monarquía y cortes en la Corona de Castilla*.

¹¹ En la divisió de la cort general en parts que fa CALLÍS, l'oferta en constitueix la vuitena (*Extragraveterium...*, f. 74 es.).

greuges, quan passa a parlar del consentiment i del dissentiment dels, diríem-ne, afectats respecte als afers de la cort (12).

D'aquesta manera, una vegada més, els temes que envolten la vida i el procediment de la cort general, s'encavalquen. Trobem ara una interrelació entre, d'una banda, un element de caràcter essencialment econòmic i financer, el donatiu; d'una altra, un element de caràcter eminentment processal, el sistema pel qual es prenen les decisions (que comporta, és clar, conseqüències estretament vinculades al concepte de representativitat del cos polític); i, en tercer lloc, un element de caràcter predominantment tècnic, la legislació; si no més (13).

Concepte de donatiu

Ens trobem altra vegada -com en el cas dels greuges- amb un concepte que no sempre és definit fil per randa per tots els tractadistes. A més, de tots aquests conceptes, n'hi ha una definició -diríem-ne intuïtiva- a la qual tothom pot accedir, no només perquè són categories conegudes pels subjectes sinó també per les autoritats que legitimen l'argumentació que en fan els doctors. La immediata i gairebé automàtica identificació que es produeix associant el concepte de donatiu a la noció de la quantitat amb la qual caldria carregar, de

12 El dedica el Cap. VIII del seu *Discurso breve sobre ...*, p. 33-37.

13 Aquesta interrelació és pal·lesa en BERNARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 32.

primer el General, i tot seguit els súbdits del monarca; en definitiva, amb els impostos que suposava la celebració de la cort.

Amb tot, les definicions amb què comptem són relativament genèriques o, si no, omniconceptives. Vegem la idea que ens en dóna BERARD: *aquello, que liberalmente* ⁽¹⁴⁾ *ofrece el súbdito a su Príncipe, com si es tractés, diu, de l'or dit Coronarium que els jueus donaven als emperadors per tal de ser mantinguts en els privilegis de la seva llei* ⁽¹⁵⁾. El mateix precisa del donatiu que feien els regnes de la Corona d'Aragó i de Castella, que s'oferia en corts als reis ⁽¹⁶⁾.

¹⁴ Cal fer notar que hi ha una certa vacil·lació en l'obra, on sembla que es vagi contradient: ara s'hi refereix com una liberalitat, però no cessa de dir que és la paga de la justícia administrada.

¹⁵ Béns també el cas (amb les referències) del que els regidors de les ciutats i comunitats de l'imperi els ofer. n. que a poc a poc va esdevenir un subídi forçat. BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 33v.

¹⁶ BERARD, *Discurso breve sobre ...*.

Origen i fonament del donatiu (17)

Atès que habitualment s'acostuma a donar per fet i com una realitat acceptada (18); no és corrent que es faci al·lusió als orígens del servei. En qualitat de referent subjacent compartit (19) hi ha el record que l'identificaria amb l'equivalent a la manifestació costània de la d'aquell deure d'auxili feudal d'arrel medieval. Els interessos dels poderosos, amb l'auxili tècnic dels juristes, tendrien a predicar-ne una existència immemorial (20).

Probablement és per això que BERARD afirma que *no es tan nuevo esto del Donativo, que no se hallen exemplares d'él en el viejo y nuevo Testamento, como se puede provar con lo que hizo el Rey Salomón para su Templo* (21). Invoca

17 Per a COLMEIRO, *Cortes de los antiguos ...*, II, p. 72, l'origen és força obscuro, tot i que el vincula a algunes reunions del s. XIII, tot i destacant-ne la necessitat de consentir-hi. V. els treballs de HARRIS, *King, Parliament and Public Finance in Medieval England to 1369*; "Parliamentary taxation and the origins of appropriation of supply in England, 1297-1340"; i "Medieval Doctrines in the Debates of Supply, 1610-1629"; i EDWARDS, *The second Century ...*, p. 17-43.

18 Cal no oblidar el fet que l'acceptació (recíproca) prové d'una "complicitat" amb el rei per part dels assistents que mireu de treure'n el millor partit, l'un de l'altre, és clar.

19 I no sempre reconegut com a tal per les parts implicades.

20 Segons l'opinió de BODIN (*Les six livres ...*, VI, 2, p. 877-878) el príncep també ha de recórrer a "sobrecarregar" els súbdits en cas que li fallin tots els mitjans habituals que li proveeixen ingressos, i sempre supeditat a la defensa dels súbdits i a la conservació (del bé) públic.

21 Al qual rei oferiren en donatiu 60 milions d'or i 11 de plata (BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 35).

igualment l'ajut que amb motiu de les despeses generades per les guerres els antics solien donar als prínceps, de que hay una ley Imperial (22), encara que tot seguit ha de precisar que no se usa aora porque los dones gratuitos y caritativos son pedidos por los Príncipes (23).

Esdevé, doncs, perceptible el fet que la base i la fonamentació de les exaccions que es fan en cort general s'ha desvinculat sensiblement del substrat legal al qual s'inferien, per passar a situar-se en un àmbit més de l'obligació "personal" (24) dels subjectes (això sí, articulats en una estructura política dita cort general) envers el titular de la *summa potestas* en ocasió de la celebració de la cort. Si no és així, no s'entendria que referint-se al donatiu se'n digui *dando esto por assentado, y que es cosa justa y devida* (25) quan s'acaba d'afirmar que és la paga per la justícia administrada en l'assemblea.

Aquesta mutació doctrinal que il·lustra la posició de BÉRARD, el qual -no ho oblidem- era relator del Consell d'Aragó, vindria a correspondre's amb la

22 Pel seu costó, BOBIN (*Les six livres ...*, VI, 2, p. 878) cita el que s'endevinà a Roma quan Hannibal estigué a Itàlia, per justificar les impositions extraordinàries. V. més endavant, l'atenció concreta a les necessitats derivades d'un conflicte bèl·lic.

23 BÉRARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 43v.

24 V. les consideracions que faig a propòsit de la concessió del donatiu com a paga de l'administració de justícia del rei per la satisfacció dels greuges, i també l'ocell·lació del donatiu entre la liberalitat i l'exacció periòdica.

25 BÉRARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 36v.

tendència d'allò que podrien considerar propi dels interessos representatius del monarca (26).

Contraposant-s'hi, hi ha l'afirmació constant i reiterada dels estaments. Els braços, doncs, no perden ocasió per argumentar, d'altra banda, com solia esdevenir-se habitualment en institucions i escrits similars, que l'etimologia del mot *donatiu* conserva, per a ells, tot el seu sentit i validesa (27).

Solen insistir força, doncs, en el fet que la contribució econòmica que fan els estaments als projectes de la monarquia és, a banda dels motius que els mouen a actuar en el cas concret de la reunió de cort (que el rei prèviament haurà invocat en la proposició i recordat convenientment mitjançant els seus oficials), sempre una *liberalitat*, una concessió *graciosa* que han anat observant voluntàriament els vassalls del rei al Principat de Catalunya i als Comtats de Rosselló i Cerdanya (28), els predecessors dels quals havien servit bé i fidelment els antecessors del monarca, però que en

26 *Nonés així es pot inserir l'aportació de BÉCARD en el context adequat, quan diu que "para vassallos tan fieles y leales como los de la Corona de Aragón, no era necesario examinar tanto su obligación, pues todos saben la que les corre: y quien ha sabido derramar sangre en servicio de sus Reyes, ganándose Reynos a costa d'ella, mucho mejor sabrá acudir en conoagrarle sus haciendas, sirviendo con ellas a su Magestad, que en tiempo tan riguroso los ha ydo a honrar con su Real presencia" (BÉCARD, Discurso breve sobre ..., p. 36v-37).*

27 V., des d'una altra perspectiva i amb una altra finalitat, les consideracions que fa a propòsit de la *gratuitat*, CLAVERO, *Antidota*, p. 15-19.

28 BOSCH, *Sumari* ..., f. 206, considera que forma part de les regalies del monarca.

cap cas no es pot desprendre de dita liberalitat cap perjudici per als estaments, ni pot servir de precedent per forçar una concessió periòdica, sinó que es tracta d'una actuació estrictament puntual.

Si bé aquesta que hem vist fins ací és la posició dels braços, som en un punt que totes les actuacions de la cort general presenten un *double vessant*; no ens interessa ara el que acabem de veure dels estaments, sinó el del bàndol del príncep.

El fonament del donatiu (és a dir, en definitiva, de l'obligació de contribuir), si així es decideix en l'assemblea (29), per als ministres de la monarquia passa per la consideració que els vassalls del rei l'han de sostenir (o de contribuir a sostenir-lo) econòmicament, atès que el rei vetlla per ells i els conserva en pau i justícia (30). I, a més, els vassalls haurien de

29 La imposició de tributs des del punt de vista formalment fiscal es concep com una regalia sobirana, CLAVERS, "Hispanus fiscus ...", p. 133-134.

30 Berard acudeix a sant Pau, qui diu que ningú no lluita a costa d'un mateix, i que així el príncep que vetlla, té cura i lluita per la salut i la utilitat de la república dels seus regnes, conservant-los en pau i en justícia, emparant-los de les guerres dels bàrbars, i treballant per tal que els súbdits no robin opressió, ha de ser sustentado a costa d'ells, y de las expensas comunes proveydo pues consiste en razón natural que el que lleve las cargas, lleve también el provecho y que lo que uno gasta por conservación de las cosas ajenas, se le haga refacción d'ello, BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 33.

contribuir, pe- a ells, esplèndidament i mostrar-se liberalíssims amb el príncep ⁽³¹⁾.

Val a dir que com a corol·lari, el mateix BERARD no s'amaga de l'intent d'incloure en la seva obra, com a element consolidat per la consuetud, la pretensió que el donatiu graciós que fan els estaments ha arribat a esdevenir un subsidi forçat ⁽³²⁾; encara que -una vegada més- ha de matisar tot seguit l'afirmació perquè no sigui tan contundent i no topi amb la realitat documental ⁽³³⁾.

Cal reconèixer que en essència no anava gens desencaminat; que efectivament, a l'hora de la veritat, el donatiu esdevenia una exacció periòdica (de freqüència

31 V., p. ex., BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 34v-35: *Perquè el primer mòbil para ofrecer este Donativo, ha de ser la voluntad de Dios, y el persuadirse a que el cumplimiento d'ella consiste muchas vezes en el servicio a la persona Real, en especial en las materias que pertenecen al bien común de que aquí se trata ... porque el Príncipe es ministro de Dios, y gobierna en su nombre, ... Y se ha de hazer cuenta, que las contribuciones con que los vasallos le soccrren en las necesidades del común, no se dan a ningún hombre de la tierra, sino al Príncipe del cielo: porque ésta es su voluntad, que dispuso en tal forma las cosas que quiso huviesse una primera cabeça que nos rigiesse y governasse en nombre suyo ... (i cita St. Ambrós, qui diu que es paguen els tributs perquè ens persuadia que no som lliures sinó subjectes a una primera potestat que haze las veces de Dios, el qual se de por obliga- / do, y los recibe quando se ofrece por causa pública). A més, es destaca la diligència que tingué el rei per tal que els seus vasalls l'ajudessin amb algun donatiu ... - en lloc la generositat a l'hora de donar-), BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 35.*

32 BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 33v.

33 En el cas dels regnes peninsulars, ha de reconèixer que els serveis sempre s'han ofert i donat voluntàriament, y con esse título han sido convertidos después casi en servicio ordinario; BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 34.

i import variable) que es produïa sempre que se celebrava i s'acabava una cort general (34). Amb tot, cal no perdre de vista que no es pot aïllar la concessió del donatiu d'altres aspectes de la reunió; especialment dels que fan referència a la consecució o a la conservació de privilegis i llibertats, a més dels ja tradicionalment destacats -per la historiografia dinoucentista- aspectes de la legislació i dels greuges. Acostumen a aparèixer tots junts; no en trobem l'un sense els altres. Formen una mena d'equip que només rutlla (correctament) quan està aplegat.

El règim econòmic del matrimoni i el donatiu

La visió de la realitat que els juristes del *ius commune* tenien a partir de les relacions jurídiques, juntament amb llur capacitat argumentativa, els permetia de plasmar, originalment i lògicament dins dels seus àmbits i esquemes, construccions -sovint basades en l'analogia (35)- que assolien una projecció més ampla que no aquella de què gaudien inicialment. Ací hem de situar

34 V. CLAVERO, "Hispanus fiscus ...", p. 133, qui n'assenyala la possibilitat que es tracti d'una de les formes "de posible sustanciación del principio de aplicación del régimen dotal" als drets i als béns fiscals *«que populus regi prestat ad sustinenda onera reipublice»* [cita A. OLIBA, *Ad Uenticus Galium naves*, 3, 8, 10].

35 V., p. ex., l'aplicació que fan del principi que analitzen més avall Cino de Pistoia, Alberico de Rosato o Lucas de Penna (autor que, d'altra banda deu imatges a Aristòtil), KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos ...*, p. 206-207 (i p. 210).

l'asseveració de BERARD que *Es el príncipe como un esposo de la República* (36).

Així ho ha destacat finament Bartolomé CLAVERO (37), reprenent l'interès d'analitzar el *fisc*, en el context de l'equiparació entre el *corpus mysticum* i del *corpus morale et politicum* (38). El recurs a aquesta metàfora del matrimoni, difosa en diversos territoris (39), d'aquest matrimoni moral i polític (*matrimonium morale et politicum*) entre el príncep (*maritus reipublice*) i la república (40), de rerafons aristotèlic (41), assenta les

36 BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 33. Al·ludeix al fet que els veneciàns usen per cerimònia quan elegeixen duc. El constitueixen en la dignitat, i li manen que amb la seva corona i insignies es casi (*se desposa*) amb la mar; llavors hi llença un anell en suestra y símbolo de verdadero y perpetuo Imperio. BERARD, *Discurso breve sobre ...*, p. 33-33v. (v. KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos ...*, p. 205, per a les consideracions que fa sobre el significat de l'anell en aquesta mena de cerimònies; també p. 214-215). No afirma explícitament René Choppin, *De Dominio Francie*, III, 5, 6 (p. 449) [citat per KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos ...*, p. 215 i n. 87].

37 "Hispania fiscus, ...", p. 132 ss.

38 KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos ...*, p. 200 ss. (esp. p. 205), qui constata que els juristes, en disserter sobre l'alienabilitat de la propietat fiscal "se quedaron cautivados por la metáfora del matrimonio del gobernante con su reino". No incideix en l'aspecte de la inalienabilitat, que es troba també en BOEHL, *Los six livres ...*, VI, 2, p. 857-860.

39 Esp. per terres franceses i angleses; v. KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos ...*, p. 21' ss.

40 Coneguda ja per l'aplicació que se'n feia al biabe amb la diòcesi (KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos ...*, p. 203, 208, p. 210, 213). Seguint Lucas de Penna, al C. 11,58,7, n. 8, p. 583 [citat per KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos ...*, p. 207, i n. 66].

41 KANTOROWICZ, *Los dos cuerpos ...*, p. 207-209.

bases perquè ens trobem situats ja en el terreny del règim econòmic matrimonial, immersos en l'univers dels conceptes de dret privat (42).

D'aquesta construcció teòrica deriva (si no és que en parteix) directament la identificació del donatiu (que fa la cort al príncep) amb el dot del matrimoni (43), interpretat ara també com aquells béns de la República que s'han de lliurar al príncep, com a espòs, per sostenir les càrregues matrimonials (44).

Les relacions entre el donatiu i la legislació de la cort (més les relacions entre el donatiu i els greuges)

La dinàmica de la cort general que es manifesta sobretot en les funcions, en el procediment i en les seves interrelacions ha estat sotmesa a interpretacions de diferents tipus per part de la historiografia.

Si tenim en compte que el donatiu és la manifestació assembleària que il·lustra millor, per no dir exemplifica, les atribucions financeres i fiscals de la cort general, comprendrem per què la historiografia ha parat tanta atenció als aspectes fiscals del govern (45) i

42 CLAVEDO, "Hispanus fiscus ...", p. 132.

43 V. les obres de FLAMERIN, *Familles, parenté ...*; UNGARI, *Storia del diritto di famiglia ...*; DELLORE, *Ricerche ...* [seguint CLAVEDO, "Hispanus fiscus ...", p. 122-123].

44 BERNARD, *Discursos breves sobre ...*, p. 33v.

45 V., p. ex., ANTOLA, *La Hacienda del Antiguo Régimen*; BIRTH, *English Government Finance, 1485-1558*; i *English Public Finance, 1558-1642*; MITCHELL, *Studies in taxation under John and Henry III*; i *Taxation in Medieval England*; LYON,

a com s'ha anat evolucionant en els diversos territoris (46).

A nosaltres, ens interessien especialment les que fan referència a: (a) el donatiu *versus* la legislació; i a: (b) el donatiu *versus* la satisfacció dels greuges.

Segons alguns autors (p. ex. CALLÍS) les atribucions de la cort coexisteixen, sense que es puguin establir relacions causals entre elles, ans al contrari. Així, el jurista vigatà no considera lícit que s'argumenti que els estaments facin l'oferta econòmica a canvi de la legislació que el monarca sanciona en cort i amb motiu de la cort; però sí que manifesta una opinió favorable quan el supòsit es produeix fora de l'assemblea estamental, és a dir, quan es tracta d'una situació equiparable [en un àmbit privat], p. ex., quan un determinat col·lectiu dóna diners al monarca a canvi d'un privilegi (47).

Medieval Finance: a comparison of financial institutions in Northwestern Europe; CLANCHERAN, *Histoire de l'impôt en France*; HEDERMAN, *Royal Taxation in Fourteenth Century France*; i FAVIER, *Finance et fiscalité au bas moyen âge*.

46 CLANTS, "Le rôle des états provinciaux du nord de la France en matière d'imposition"; LELIÈVRE, "Le rôle financier des assemblées provinciales"; TURLAN, "Le rôle des états de Bretagne en matière d'imposition"; VILLERS, "Le rôle financier des états de Normandie"; BURET, "Les états français et les impôts"; i "Les états particuliers du centre de la France et l'impôt"; VANDERBROUCKE, "Les états pyrénéens et l'impôt"; BRANCOUET, "Les états de Provence et du Dauphiné et l'imposition"; GAY, "Fiscalité royale et états généraux de Bourgogne, 1477-1500"; per no citar el brevisis *revis* de GILLES, "Les états de Languedoc et l'imposition"; més conyits a l'àmbit peninsular, v O'CALLAGHAN, "The Cortes and royal taxation during the reign of Alfonso X of Castile"; i GASTAND, "Subsídios para a história das cortes medievais portuguesas".

Sembla evident, doncs, que l'elaboració i l'aprovació de les disposicions no pot ser sotmesa a transacció. I no ho pot ser en la mesura que la funció legislativa que es produeix en ocasió de la cort general no és altra cosa que una manifestació concreta d'un tret més general propi de la monarquia: l'administració de justícia.

La relació entre el donatiu i els greuges

Un aspecte que ha estat planant per l'exposició però que encara no ha estat objecte d'atenció particularitzada és la relació que s'estableix entre el donatiu i els greuges.

Com hem vist més amunt, sembla que res no impedeix d'atribuir a la mateixa dinàmica de les assemblees estamentals (48) la continuïtat en la vigència de la màxima *point de redressement de griefs, point de subsides* (49), amb les inflexions pròpies d'una evolució institucional tan dilatada en el temps (50).

48 V. BALAGUER, *Memorias de un constituyente. Estudios históricos y políticos*, Madrid (Lib. Almedina y Navarro) [1872], p. 50.

49 V. més amunt. V., p. ex., MARONCISU, *L'istituto parlamentare ...*, p. 122, r. 81. També cita aquesta màxima BENNETTO, *Historia de la administració española e hispanoamericana*, p. 260

50 P. ex., al s. XVII anglès, un intent que es féu de condicionar el subseid al redreç de greuges (*redress of grievances*) amb Jaume I, el 1616, fou un ver fracàs (C. HUSSELL, *Parliaments and English ...*, p. 49).

La primera qüestió que sorgeix, a propòsit del servei que la cort fa al monarca, per al jurisconsult vigatà ⁽⁵¹⁾ hi és precisament en relació: és admissible que el rei demani per la provisió i reparació dels greuges el donatiu a la cort? La resposta que dóna, sense vacil·lacions, és negativa. I no podria ser altrament, atès que la reparació dels greuges tendeix a fer justícia, i el príncep no n'ha de rebre res a canvi, verquè si ho fa, peca greument ⁽⁵²⁾.

Perquè, és clar, que la situació canvia radicalment, si més no des del punt de vista teòric, quan passem a moure'ns pel camp dels privilegis ⁽⁵³⁾. El grau de consideració de la conducta del monarca acceptant (si no demanant) diners a canvi o en contraprestació de la concessió ara ja no es condemna, ni tan sols des del punt de vista canònic ⁽⁵⁴⁾, ans al contrari.

En canvi, la interpretació que es fa d'aquest mateix comportament per part de Gabriel BERARD, com ja hem avançat en tractar la figura del monarca, és *sensiblement* distint, ja que afirma, també rotundament i sense embuts, que *la concessión que el Reyno haze al Rey del servicio que le pide en semejantes aprietos, no es donación o dádiva graciosa, sino paga de la administración de la*

51 CALLIS, *Extragravatorium* ..., f. 74.

52 CALLIS, *Extragravatorium* ..., f. 74.

53 En aquesta qüestió hi ha una certa coincidència amb CALLIS (*Extragravatorium* ..., c. 7 n. 118) i amb BELLUGA per part de BERARD (*Discursos breves sobre* ..., p. 38v).

54 CALLIS, *Extragravatorium* ..., f. 75.

justicia, y conservación de la paz, en que el Príncipe le conserva (55).

Seguint el camí iniciat per CALLÍS, doncs, cal entendre que al príncep tampoc no li és lícit de demanar diners per les lleis que s'hi elaboren i aproven; car deuen constituir una de les múltiples manifestacions que emergeixen en ocasió de la celebració de la cort general. Amb tot, la percepció de les relacions extra-jurídiques de la reunió no passen desapercibudes per a MATHEU, qui sap que el grau i el volum de la legislació passada van en relació a la facilitat de consecució del donatiu, i així ho consigna a propòsit d'alguns obstacles que poden dilatar la bona marxa de la cort, com ara la localització geogràfica de l'indret de celebració (56).

* * *

La importància i la transcendència del servei que els estaments fan al rei sol ser, en termes generals, fora de discussió, atès que acostuma a esdevenir, ni que sigui *de facto*, el punt vertebrador en el qual tendeix a confluïr la historiografia de diferents èpoques i

55 Aquesta afirmació apareix com a corol·lari d'una sèrie d'exemples que ha anat posant a les p. 36-36v. SEBASTIÀ, *Discursos breves sobre ...*, p. 36v.

56 Diu: *Al servicio de su Magestad conviene, porque quanto más se conforma con las disposiciones de los fueros, halla más dispuestos los ánimos para conceder los servicios brevemente como sanesteros a los vasallos que han de contribuir.* MATHEU, *Tratado de celebración ...*, p. 150.

territoris (⁵⁷), alhora que val a dir que tampoc no s'ha escapat d'interpretacions interessades (⁵⁸).

Una segona afirmació ens permet d'invocar, des d'un punt de vista global, una clara imbricació dels factors institucionals amb els polítics i els econòmics -entre molts d'altres-, i de les correlacions de forces en un moment determinat, respecte a la qüestió uel donatiu o servei (⁵⁹).

57 P. ex. LOUÏSE (*La société d'ancien régime ...*, p. 200) considera que són, juntament amb la defensa dels privilegis del país, les activitats comunes a totes les assemblees estamentals. V., també, en el mateix sentit, BENOÏT, "Les assemblees d'états ...", p. 201, p. 397. LOND, "I parlamenti ...", p. 119. HUGUET, "Les états de Languedoc ...", p. 4. Per a GONZÁLEZ ANTÓN la "concesió [del servei] era para las Cortes de todos los reinos una gran base" (*Las cortes en ...*, p. 231), en la mateixa línia que FISHERKI (*Las Cortes ...*, p. 147) per a Castella. També, p. 235). TOMÁS y VALIENTE, "La Diputación ...", p. 39, 50-51, i 55. SANCHEZ ALBORNOZ, "Notas para el estudio ...", p. 931. SOUSA, *As Cortes Medievais ...*, I, p. 253-257. HISPANIA, *Histoire des institutions ...*, p. 376. BONIU, *Les corts ...*, p. 127-130. GONZÁLEZ ANTÓN, *Las cortes ...*, p. 136-142. SARASA, *Las Cortes ...*, p. 98-102. OLIVIER-MARTIN, *Histoire du droit ...*, p. 374-375 (estats generals) i p. 398 (estats particulars). GILISSIN, "Les états généraux ...", p. 307. CORDOBA / FELLA, *Las cortes ...*, p. 114-116. HAYLAND, *The constitutional history ...*, p. 70, 72, 179-182 i 306-311. FERRÓ, *El Dret Públic ...*, p. 39, 187-188, 232-235. Fins i tot, VAN HONDRICHE, "Gouvernés et gouvernants dans le Duché de Lanbourg ...", p. 115.

58 Per als historiadors romàntics constituïa, en relació a l'ordre dels debats -com veurem-, "una de las más preciosas atribuciones de las Cortes" (CORDOBA / FELLA, *Las cortes ...*, p. 114; i també SOUSA, *Instituciones ...*, p. 22-24, qui, com de costum, s'hi basa).

59 Pel que fa a la politització de la concessió del donatiu, v. GONZÁLEZ ANTÓN, *Las cortes en ...*, p. 227 ss.; FERRÓ, *El Dret Públic ...*, p. 232-233.

Hem d'explicitar que no ens ocupem específicament ni de la gènesi del donatiu com a tal ⁽⁶⁰⁾, ni de la manera de demanar-lo, ni de les variacions que palesa fins a la realitat que se'ns presenta al segle XVI sota una forma reconduïda a muntants econòmics i no ja a *homes d'armes* ⁽⁶¹⁾, ni de perseguir-ne una classificació, diguem-ne exhaustiva, ja que el fet mateix de pertànyer el servei (o donatiu o subsidi) al que podríem considerar, seguint DUPONT-FERRIER, les *finances extraordinàries* ⁽⁶²⁾, en dificultaria l'aproximació. En definitiva, ens trobem

60 V. GILBERT, *La cort general ...*, p. 154-166; "Organització i atribucions ...", p. 21-22; A. de la TOURNE, *Origines de la «Deputació ...»*; FERRIER MALLOL, "Els primers diputats ...", p. 219-269; "Origen i evolució ...", p. 152-159.

61 Exemples que il·lustren la concessió d'un determinat nombre d'homes armats en comptes d'un muntant econòmic isoladament, es troben també en d'altres territoris; posem per cas, la primera meitat del s. XIV, el juny de 1319 amb Philippe III *le Long*; o el gener de 1324-25, amb Charles *le Bel* (DUPONT-FERRIER, *Les institutions financières ...*, II, p. 3).

62 DUPONT-FERRIER (*Études sur les institutions ...*, II, p. 5, II) considera que aquest grup és format per un seguit d'ajuts (*aides*) menys definits, que abraça: *subsidies, impositions, octrois, assises, dons, décimes, emprunts*; al costat d'altres de menys vagues, *fouage, taille*, que són taxes directes per excel·lència, tot i que, segons els textos, també són *aides*. La documentació prova igualment que les *aides* tant designen imposicions directes com indirectes. A més, dins de les finances extraordinàries hi ha un altre grup, el de les *aides* indirectes, format per *quatrièmes, huitièmes, douzièmes, vingtièmes, gabelles du sel, traites et impositions foraines*, important, també, perquè el terme *aide* [per a una breu síntesi i per als sentits del mot, v. DUPONT-FERRIER, *Études sur les institutions ...*, II, p. 4 ss.] acabarà designant taxes indirectes (DUPONT-FERRIER, *Études sur les institutions ...*, II, p. 19-21). Amb tot, l'esquema de BÉGIN (*Les six livres ...*, VI, 2, p. 878-879) distingeix, com a darrer tipus, tres classes d'imposicions sobre els súbdits: extraordinàries, ordinàries i casuals.

davant d'un cicle que s'inicia amb unes demandes fiscals de caràcter *intermitent* ⁽⁶³⁾; les quals passaran ràpidament a ser *periòdiques* ⁽⁶⁴⁾, per cloure'l essent ja *permanents* ⁽⁶⁵⁾, i, doncs, plenament productives ⁽⁶⁶⁾, tot i el cost que podia suposar, des d'un punt de vista polític, de segar l'herba sota els peus a l'acte de consentiment de les imposicions de les assemblees estamentals ⁽⁶⁷⁾.

Quant a la pròpia assemblea, el servei no només apareix vinculat als orígens mateixos de la institució (en correlació al valor de la moneda ⁽⁶⁸⁾), tot i alguna

63 Apreciació que també és vàlida per als inicis del parlament anglès, on apareix ocasionalment (5 casos sobre 21, segons FLUCHETT, "Parliament", p. 239):

"When we turn to taxation, we find another of the major functions of parliament which was only intermittently performed".

64 L'evolució del cas anglès també detecta aquesta tendència, que menava la taxació parlamentària a ocupar el lloc preminent dins de la imposició directa (FLUCHETT, "Parliament", p. 239).

65 HARRIS, "Medieval Doctrines ...", p. 77.

66 Finances que a França, el 1460, donen 33 vegades més que no les ordinàries; i abans de la mort de Louis XI, 45 vegades més (BOUCHÉ-FERRIERE, *Les institutions financières ...*, II, p. 2, 5).

67 V. el plantejament anglès en HARRIS, "Medieval Doctrines ...", p. 77. Des d'una òptica més ampla, BISHOP, "Celebration and Persuasion: Reflections on the Cultural Evolution of Medieval Consultation".

68 SANCHEZ ALBORNOZ n'atribueix l'origen al fet que juga una funció de pagament dels estaments al anarcar per la seva potestat de fixar el valor de la moneda, alhora que vindria a cobrir, com més va, despeses del rei cada cop més elevades ("Notas para el estudio del *quintum*", *op. cit.* p. 367). Vinculat també al valor de la moneda, SPUFFORD, "Assemblies of estates, taxation, and control of coinage in medieval Europe". V., també, FÉRES-FERRIERE, *Cortes de Castilla*, p. 36-38. Parcialment en aquesta línia, juntament amb el fet de l'entrada de

altra tendència que afirma que el vot de l'impost no es vincula necessàriament a l'origen de l'assemblea (69), sinó que n'esdevé una de les finalitats bàsiques, si no la més primordial de totes (70). En el cas concret dels territoris de la Corona d'Aragó i de Navarra, endemés, es produeix una identificació força més pregona que no a la resta de territoris peninsulars entre el que és la celebració de la cort general i el que és la consecució d'un donatiu (71). Malgrat tot, cal advertir que es considera que subsisteix la vigència de la màxima *point de redressement de griefs, point de subsides* (72).

Tots aquests factors solen trobar reflex, en un grau major o menor, en les construccions teòriques que s'elaboren tant per a justificar com per a explicar el descabdellament de la institució per part de la historiografia (73).

membres del tercer estat, *NEEDA, O Poder Real ...*, p. 26 ss. [citat per *ESPAÑA, Historia ...*, p. 367-368, n. 748].

69 Així, LOUÏSE, "Assemblées d'états", p. 250 ss.; MARONCIU, *L'instituto parlamentare ...*, p. 122.

70 CLEARY, *La cort general ...*, p. 155. V. també GONZÁLEZ ANTÓN (*Las cortes en ...*, p. 230, amb referència documental en la n. 17), qui ha afirmat recentment, i amb contundència, que "sustancialmente el rey reunía Cortes para obtener los servicios, y a este objetivo se condiciona todo lo demás". RUSSELL, *Parliaments and English ...*, p. 35, 49.

71 GONZÁLEZ ANTÓN, *Las cortes en ...*, p. 230. Ja ho havia avançat en el seu "La Corona de Aragón ...", p. 1035.

72 Si ho és el ludi més anunt.

73 RICHARD, "Les états de Bourgogne ...", p. 302.

La justificació del donatiu es vincula, inicialment, a una de les manifestacions del deure d'ajut dels vassalls envers el senyor que evoluciona des dels temps feudals, fins arribar a transformar-se en una quantitat monetària (variable) que es concedeix al monarca en determinades circumstàncies, com veurem tot seguit (74). D'altra banda, a mesura que es consolida la titularitat del poder polític en relació a un territori determinat, es van depurant les elaboracions doctrinals que teoritzen els tipus de nexes que uneixen súbdits amb senyors. En l'aspecte financer i fiscal, s'argumenta que el regne té el deure d'assegurar-se que el fisc basti per a mantenir la corona, i que el rei ha de vetllar per no haver d'empenyorar o perjudicar el fisc fins al punt que esdevingui insuficient per a dit propòsit (75).

L'obligació de contribuir econòmicament a sufragar les despeses es fa evident a l'hora d'haver de preservar el regne, l'estat, en moments d'extrema necessitat. Es prediquen l'evidència i la urgència com a atributs d'aquesta necessitat, en el qual cas serà acceptada pels membres reunits al parlament com a genuïna (sense que s'hi puguin oposar (76), aleshores). És per aquesta raó

74 P. ex., *REYNA, Adnotationes ...*, p. 21v-22; *BERNARD, Discursus brevis sobre ...*, p. 33-33v, qui fa arrencar aquesta teoria de la justificació del donatiu de sant Pau.

75 *BARRIS, "Medieval Doctrines ..."*, p. 76.

76 Si els subjectes es neguen a contribuir-hi, llavors el rei pot recórrer a imposar exaccions per preservar el reialme invocant únicament la seva autoritat. *BARRIS ("Medieval Doctrines ..."*, p. 76) considera que el fet que aquesta situació delicada fos hàbilment eludida durant l'edat mitjana respon a

que en funció del bé comú els subjectes individuals podran ser privats de béns propis. I, precisament, l'elaboració progressiva de la doctrina sobre aquest darrer aspecte portarà a una definició força primmirada dels conceptes, alhora que esdevindrà un dels elements que més enfortirà els drets de cada una de les parts tot donant suport al recurs al "bé comú". El cas de necessitat més evident del regne és el de confrontació bèl·lica (77).

A mesura que s'elaboren les argumentacions, filtrades amb elements de la feudalitat, es va conformant la línia que convé seguir (78). És comunament admès que el rei, més inconfessadament o menys (79), demani diners als seus súbdits (80), preferiblement aplegats en cort general

al fet que podria haver comportat interpretar que els súbdits renunciaven a participar en el sistema de "govern mixt" que caracteritza els segles XIII-XVII a Anglaterra..

77 Sobre la vinculació entre les empreses bèl·liques i les atribucions parlamentàries, v. HARRIS, *King, Parliament and ...*, p. 75-97; "War and the Emergence of the English Parliament, 1297-1360".

78 V. la ja comentada posició de Cromwell respecte a la finalitat de la cort general en l'apartat dedicat a l'assemblea com a marc en què se satisfan els greuges.

79 V. les consideracions al voltant de la proposició, on encara s'ha de contenir, i rectar en el pla d'una declaració "programàtica"; però, després, les pressions sobre les negociacions van fent acte de presència i condicionant-ne el desenvolupament.

80 ELTON, "Tudor Government: the pointer ...", p. 8.

(81), en especial considerant les necessitats, sobretot de moneda, que se li presenten (82), sovint amb caràcter desesperat (83), i que deu patir per la precària situació -gairebé habitual- en què es troben les arques reials (84), atesa la insuficiència de moneda immediatament disponibles (85). En dit context, hi ha hagut qui ha vist la figura del suborn com la panacea que permetia al rei de sortir-se amb la seva davant de qualsevol contratemps,

81. Bon ha considerat inevitable el fet d'haver de recórrer a l'assemblea estamental per tal d'obtenir diners (BON, *The Constitutional History ...*, p. 14). En canvi, FERRÓ, *El Dret Públic ...*, p. 187 considera que:

"Les institucions parlamentàries no eren doncs una limitació del poder reial sinó una conseqüència de la seva debilitat. Els reis no convocaven corts, parlaments, estats ni dietes si, mercès a llurs pròpies rendes o a la cooperació interessada d'algun magnat, d'una ciutat o d'un particular, podien prescindir-ne".

82. BOSCH, *Sumari ...*, f. 63, § 7.

83. V. C. RUSSELL, *Parliaments and English ...*, p. 56. Addueix fins i tot exemples d'emprovements de membres dels Comuns per part del rei per influir en les concessions (C. RUSSELL, *Parliaments and English ...*, p. 56).

84. A diferència del que s'esdevenia, p. ex., a Anglaterra (LAFITTE, *Las monarquías europeas ...*, p. 241). Per a la situació peninsular, v. GONZÁLEZ ANTON, *Las cortes en ...*, p. 225-227. Cita, també, el cas de les corts catalanes de 1430 i de 1523 (GONZÁLEZ ANTON, *Las cortes en ...*, p. 231).

85. Amb tot, el mateix FERRÓ argumenta que, a nivell global, els monarques podien assolir, basant-se en concessions tributàries perpètuas "o per altres mitjans" [sense precisar-los] una (relativa) independència financera que els permetria no només de no haver de satisfer-ne els greuges, sinó també d'arribar a prescindir de les dites assemblees. Conclou que el resultat que es produïa a Catalunya d'aquest plantejament "representa una combinació peculiar dels elements que a tot Europa, poc o molt, l'integraven" (*El Dret Públic ...*, p. 233-234). Per a FERRÉ-PHILIPPE (*Cortes de Castilla*, p. 97), el servei de conredit voluntàriament amb la finalitat que ajudi l'estat a recobrar l'equilibri financer perdut "por lo costoso de sus fines".

ni que fos a base de perdre-hi, si calia, bous i esquelles (86).

Aquella situació que, de fet, podríem considerar de partença, és la que originaria la petició del servei a

86 Si bé és cert que ELLIOTT, *La revolts ...*, p. 219, admet que el monarca recorre a voltes al suborn per obtenir el servei de l'assemblea, hom (sembla que s'ho ha pres al peu de la lletra i) ha afirmat (GARCIA CASCEL, "Las cortes de ...", p. 253-255) i ha anat repetint que el monarca hagué d'invertir el 76,33 % del servei que se li votava a la cort de Barcelona de 1519 en suborns a persones influents. Segons això, abans de percebre les 250.000 ll. que se li concedirien, el monarca ja n'hauria gastades 190.843 [que es desglossen, d'una banda, en 155.743 ll., per quantitats distribuïdes entre membres de la cort, l'import de les quals oscil·la entre les 32.249 ll. del duc de Cardena, les 2.799 ll. de l'arquebisbe de Tarragona, o les 30 ll. de Lluís Ortiz; de l'altra, en les 35.100 ll. restants invertides en despeses diverses per serveis prestats i altres causes]; hauria, doncs, celebrat cort per obtenir un servei "líquid" de 59.157 ll.

Deixant temporalment de banda la filosofia de fons que presideix el plantejament de l'autor, i prescindint momentàniament de la lògica -que ja ens hauria de fer veure que no pot ser, que no es pot ser tan mal financer, entre d'altres consideracions (se reclamen seny!), els càlculs no poden ser correctes, perquè, ultra d'altres raons que tot seguit exposaré, han estat bandejats de tot el raonament els greuges de cort sentenciats, que generen una reserva sobre el donatiu de 30.000 ll. Per tant, si seguim l'argumentació de dit autor, caldria corregir la seva interpretació de la documentació en el sentit que el rei hauria celebrat cort per obtenir un donatiu líquid -nomina'- de 29.157 ll. Amb tot, si bé és cert -com ja sabem- que entre els mitjans de pressió hi ha, és clar, el recurs al suborn, és difícil concebre la interpretació proposada en el context institucional en què se situa. Em sembla més assenyat de considerar la llista 'de suborns' en què es basa l'autor un llistat de deutes del monarca, més que no una de d'èxits, però no pas perquè així vulgui insinuar que no existien els suborns, sinó per la disparitat d'elements que hi apareixen i que detecto, en primer lloc; i en segon, pels imports tan descomponents que recull. Per una altra omnia confluïm també a corregir aquella visió, CASALS, "El servicio de las cortes catalanas y su papel en la hacienda imperial de Carlos I".

l'assemblea. A més, per una relació directa, també s'hi inclouen els casos (inicialment més urgents) que obeeixen a circumstàncies excepcionals i a necessitats (87) extraordinàries, generades per situacions de perill, sia de guerra (88), d'invasió, etc. (89), que no poden ser

87 Segons BODIN (*Les six livres ...*, VI, 2, p. 878), "il n'y a rien plus iuste, que ce qui est necessaire, comme disoit un ancien Senateur Romain".

88 És conegut el cas francès (citats per BOUQUET-FLEURY, *Les institutions financières ...*, II, p. 2. V. també, del vol. III, p. 11, 227), les contribucions extraordinàries del qual obelen a la necessitat de subvenir les despeses de la guerra amb Anglaterra. O el subsidi de 1534, demanat per Henry VIII per costejar la guerra amb Escòcia, fortificar la frontera nord i refer les defenses de Dover i Calais (TANNEB, *Major Constitutional Documents ...*, p. 605); o, com a casos del segle XVII, la novetat tècnica que suposava la Subsidy Act de 1624, per afrontar una potencial guerra amb el Rei Catòlic (TANNEB, *English Constitutional Conflicts ...*, p. 50, 269; *Constitutional Documents of the Reign ...*, p. 374-379 [en publica alguns capítols]), o de 1643 (TANNEB, *English Constitutional Conflicts ...*, p. 125-126). PRESTWICH, "War and taxation in England in the XIIIth and XIVth Centuries", en GENET / LE MENÉ (eds.), *Genèse de l'état moderne. Prélèvement et distribution. Actes du colloque de Fontevraud 1984 ...*, Paris [CNRS] 1987, p. 181-182; en el mateix volum, p. 193-201, hi ha BOUQUET, "Guerre, fiscalité et activité d'état en France (1500-1660): quelques remarques préliminaires sur les possibilités de recherche". Se sol citar, sobre aquest aspecte, BUSELLI, "Parliament and the king's finances". D'una altra geografia, v. SCHRAET, "La diète corporative ...", p. 221.

89 Així, p. ex., SERRA (*Adnotationes ...*, p. 27):

"Quinimo insertur ex predictis, quod princeps non solum quando bellum contra se preparari videt, vel alias instat belli timor, sed etiam quando videret fiscus suus exhaustus pecuniis, ita quod si subito contra eum bellum moveretur, seu indiceretur, non haberet unde exercitum comparare posset, iustas haberet causas preveniendo periculum, petendi servitium a subditis ...".

Però, també, SERRA, *Discursos breves sobre ...*, p. 3^a. CORDON / FILLA, *Las cortes ...*, p. 114. VIVES, *El Dret Públic ...*, p. 233. ARABAL, *Pere el Corroniada ...*, p. 126-127. Situació compartida en d'altres territoris, tant per juristes de dret romà com de dret canònic: BARNES, "Parliamentary taxation and the origins ...", p. 169 [cita BOWWELL, "The Confirmation of the Charters,

cobertes amb les prestacions econòmiques ordinàries que rep el monarca en base a la "potestas regis" (90). Les dites contribucions, "pro defensione regni" (91), naixien amb la guerra i calia esperar que finissin també amb la guerra (92), però, com ja hem avançat, en comptes de deixar d'existir passaran a ser prestacions permanents (93).

Cal no oblidar, però, que, dintre del marc de la tensió pròpia de l'escenari polític on som, la dinàmica centrífuga de cada una de les parts comporta que, per exemple, el titular del poder polític consideri, com a causes justificades per a sol·licitar el donatiu, un

1297", en *English Historical Review*, 60 (1945), p. 10-22; i Gaines POST, "Plena Potestas and Consent in Medieval Assemblies", en *Traditio*, 1 (1943), p. 370-375; i F. V. POWICKE, *The Thirteenth Century*, Oxford 1953, p. 526-528). També, GILISSON, "Les états généraux ...", p. 295.

90 FERRÉ-FERRÉ, *Cortes de Castilla*, p. 94. La monarquia francesa cobria, inicialment, les despeses públiques gràcies a la fortuna del rei i a les finances domaniales o ordinàries. Però aquesta situació es veia trastolada per les noves necessitats del regne i les persistents de la guerra, les quals havien de ser afrontades per la fortuna del regne, i pels subsidis, considerats en principi excepcionals (SUCHANT-FERRÉ, *Études sur les institutions ...*, II, p. 346). Per a un plantejament excessivament esquemàtic, LAPYRE, *Les monarchies européennes ...*, p. 243.

91 V., sobre aquest punt, CLAVERO, "Hispanus fiscus ...", p. 133.

92 P. ex., BOBIN, *Les six livres ...*, VI, 2, p. 878.

93 També BOBIN (*Les six livres ...*, VI, 2, p. 880) destaca que el servei concedit per l'assemblea als reis d'Espanya és de concessió voluntària, tot i que posteriorment s'està convertint prou en càrrec ordinari [al llarg de l'obra es cita altres casos, p. ex., p. 878], i puja a relleu la transcendència funcional i efectiva del donatiu.

ventall de possibilitats força més ample que no pas els estaments, reticents per principi a acceptar de bell antuvi les quantitats requerides pels oficials reials a l'hora de negociar, que haurien de ser destinades a matèries d'interès públic, i no pas al privat del monarca (84).

Els problemes es plantegen, una vegada més, en forma dialèctica, ara, però, mitjançant una aparença presentada subtilment sota aspectes de caràcter fiscal (85) i sobre la base d'un joc d'interessos que mouen cada una de les bandes encontrades cap a mirar d'obtenir el màxim del contrincant (86). En el fons, podem afirmar, doncs, que la

84 GONZÁLEZ ANTON, *Las cortes en ...*, p. 231-233 sintetitza la posició de la monarquia. Enumera des de la defensa del país o la defensa de la fe, fins al finançament d'empreses exteriore, la pau interior, o, simplement, millorar el funcionament de l'administració de justícia. *v.* també, les notes més endavant.

85 P. ex., CLAYE ("Le rôle des états provinciaux du nord ...", p. 118) considera que l'assemblea d'estats representa "le corps des contribuables", si bé no en tots els casos; i que d'aquella manera és considerada pel rei (CLAYE, "Le rôle des états provinciaux du nord ...", p. 118). A més, la participació o ajuda financera dels vassalls és deguda tant individualment com pels casos privilegiats al mateix títol que és deguda l'ajuda militar (*adjuvare dominum de corporibus suis et averis*), d'acord amb LEBLANC (*La société d'ancien régime ...*, p. 336).

86 GONZÁLEZ ANTON (*Las cortes en ...*, p. 230, § III) assenyalava que els privilegiats (és a dir, les classes privilegiades) en aquest context eren precisament els privilegiats, i no pas el monarca, qui sempre hauria de fer a'guna concessió o altra per poder aconseguir un servei; tot i que amb anterioritat ("La Corona de Aragón ...", p. 1061) havia afirmat que "les brases comprades [quan el rei diu que no demarà més marçals] que tincan sucho que perdre si niengun un serviciu que, en general, obligaba paco a sus miembros" [el subratllat és meu].

qüestió del donatiu -això sí, lligada a d'altres aspectes que hi estan relacionats íntimament, com ara la legislació de la cort o la satisfacció dels greuges (97)- és una manifestació més de les friccions derivades de la mateixa evolució col·lectiva atesa la configuració política del territori en qüestió (98).

Amb tot, no podem oblidar, però, el seu primer fonament, malgrat les transformacions i adaptacions a què es veu sotmès, el servei, vinculat estretament a una relació característicament feudal (99) que exigia el compromís del vassall (*obsequia, servicia*) envers els senyors, tal i com ho trobem agrupat en els textos clàssics, com l'*auxilium et consilium* (100), deures d'ajut

97 V. més endavant la (co-)relació que hi ha entre els greuges i el donatiu. FÉVRIER ("Les états de Flandre ...", p. 39) destaca, p. ex., que la vinculació es manifesta als segles XVI i XVII, i no pas abans. HARRIS, "Parliamentary taxation and the origins ...", p. 170-179.

98 Alguns autors (p. ex., GILISSON, "Les états généraux ...", p. 294; FERRÉ, *El Dret Públic ...*, p. 233; o BENOIST, "Les assemblées d'états en Belgique ...", p. 305-306) destaquen que mitjançant la concessió o no del donatiu els estaments podien influir decisivament en l'actitud dels governants pel que fa a les qüestions, p. ex., de política exterior, que se'ls sotmetien.

99 Sembla ser, però, que hi ha qui afirma que l'origen no és feudal sinó que és força més antic: E. WEZEMBACH, *Statenrecht und Naturrecht*, p. 46-47 [citat per LOUÏS, *La société d'ancien régime ...*, p. 73, n. 2]. També, OLIVIER, *Histoire du droit ...*, p. 305-306, 370.

100 Quant als períodes precedents, v. BEVIERE, "Essai sur l'histoire d'une expression qui a fait fortune: *consilium* et *auxilium* au IXe siècle"; FRANÇOIS, "Auxilium et consilium dans la langue et la pensée médiévales". De fet, però, OLIVA, *De iure fisci*, hi dedica el cap. 8 (p. 157-161).

i de consell ⁽¹⁰¹⁾, encara suït *and service*, o, fins i tot, *raad ende bede* ⁽¹⁰²⁾.

Així les coses, continua movent-nos, però, perquè de fet ni tan sols n'hem arribat a sortir, en l'àmbit de les relacions entre els membres d'una comunitat i en el de llur constitució política ⁽¹⁰³⁾.

Admès pels autors que el principi rector final n'és la consecució de determinats objectius, el problema del servei o donatiu queda reduït, aleshores, a delimitar el conjunt d'elements que acaben *determinant* l'import concret de l'oferta d'una assemblea concreta, i com n'ha de ser interpretat el donatiu final.

101 Segons BURNETT / TIERNEY ("Governés et gouvernants en France ...", p. 222), per als estats, l'exercici del deure de consell, no és altra cosa que la manifestació de les doléances o de les remontrances. LOURDE, *La société d'ancien régime*, p. 75-76, 240, 332; "Governés et Gouvernants en Europe ...", p. 33-34; LEIGHT, "La position juridique ...", p. 96-98; LEWIS, *La France à la fin ...*, p. 478; EUGLER, *L'origine de la perpétuité ...*, p. 93. D'altra banda, és prou coneguda per a l'àmbit castellà, la tesi de PÉREZ-FRANCO, *Cortes de Castilla*. Destaca l'aspecte passiu de l'assemblea, GONZÁLEZ ANTON, "La Corona de Aragón ...", p. 1031 v., també, RICHARDSON / BAYLES, "The early records of the English Parliaments. The English Parliaments of Edward I", p. 144. Cal no perdre de vista el vessant tàctic de la consulta que acostuma a respondre a interessos polítics del monarca (OLIVIER, *Histoire du droit ...*, p. 363, 373-374); KEMP, *Counsel and Consent*; [se sol citar BASKINS, "Counsel and Consent in the Thirteenth Century"]; ELTON, *F. W. Maitland*, p. 66.

102 LOURDE, *La société d'ancien régime ...*, p. 73-75, 330, 332; "Les états du Pays ...", p. 10-11. v., també, BLOCH, *La société féodale*, p. 309-316. LEMARIGNIER, *La France médiévale ...*, p. 336-337. FERRÉ, *El Dret Públic ...*, p. 187.

103 És correcte d'atribuir als estats una tasca de guardians o de defensors de les llibertats del país o de la província (VILLERS, "Le rôle financier ...", p. 136; BURNETT / TIERNEY, "Governés et gouvernants en France ...", p. 222; LOURDE, *La société d'ancien régime ...*, p. 200).

Ens sembla que hauria de ser valorat com si es tractés purament d'un indicador, el qual, però, conté, més enllà de l'anècdota del cas concret, tot un seguit d'elements, no només de caràcter econòmic, sinó també polític.

Així, bo i recordant les distintes posicions que han intentat de fonamentar el poder polític en base -o no- a un determinat tipus de pacte ⁽¹⁰⁴⁾, i no només fonamentar-hi el poder polític sinó també la mateixa natura jurídica del donatiu ⁽¹⁰⁵⁾, hom no pot deixar de destacar l'èmfasi que s'ha posat en el -necessari- acte de consentiment ⁽¹⁰⁶⁾ que cal per tal que l'assemblea faci efectiu el

¹⁰⁴ Fins i tot autors com ABADAL i de VITALS (*Pere el Cerimoniós i els orígens ...*, p. 285) i SOBREQÜES i CALLICÓ (*El pactisme a ...*, p. 11, 22, 28 i 30) han destacat la importància del subsidi de la cort en l'àmbit de la construcció teòrica coneguda com a "pactisme".

¹⁰⁵ P. ex., PÉREZ-FERRÉS, *Cortes de Castilla*, p. 96 (i p. 114):
"servicios, nombre que se da a las prestaciones económicas aprobadas en Cortes, siendo la base jurídica para su exacción el acuerdo libérrimo de los que habrán de pagar".

¹⁰⁶ La majoria de territoris invoquen alguna norma o privilegi que els autoritza a no haver de suportar més impositcions que aquelles que consentia lliurement. Així, p. ex., els estats de Lluçanòc tenien reconegut aquest dret en lletres patentes del mes de març de 1483, de Carles VIII (MARIOTTE, *Mémoire concernant la forme des assemblées des Etats de Languedoc*, Toulouse, 1704, p. 15 [citat per HEDOUVILLE, "La participation des gouvernés ...", p. 246]); BODIN (*Les six livres ...*, VI, 2, p. 911-912) al·ludeix a l'oferta que feren el rei el 1566. PÉREZ-FERRÉS (*Cortes de Castilla*, p. 96) posa l'èmfasi en el fet que cal l'acceptació prèvia en la mesura que es tracta de pagar diners extraordinaris, que es distingeixen dels impostos -que no s'autoritzen- en el fet que aquells no poden ser exigits i aquests -que es concedeixen- sí, i corregeix així les afirmacions de PINHOQUEJ, *Las Cortes de Castilla ...*, p. 147 (PÉREZ-FERRÉS, *Cortes de Castilla*, p. 96, n. 63). Un argument idèntic és present, com veurem.

donatiu (*subsidia charitativa* ⁽¹⁰⁷⁾) al monarca, o autoritvi una determinada imposició ⁽¹⁰⁸⁾.

Ara bé, hom no pot negligir en aquest enfocament la tradicional posició adoptada pels cercles que representen els interessos del monarca i el seu medi, per als quals el servei (desvinculat totalment a efectes històrics de la teoria feudal) era considerat, simplement i de fet, un *deure* dels súbdits ⁽¹⁰⁹⁾, els quals, al seu torn, acabarien assimilant aquesta construcció com a tal i assumint, salvades les excepcions, les empreses de la

en el mateix capítol del donatiu: "... *con los habitantes en dit vostre Principat sien poble /i^o franch y libert de tota exacció e imposició forçada ...*" (ACA, C, 1622/2, f. 96v). Recordem, però, que, tot present per base el cas anglès, BOBIS (*Les six livres ...*, I, 8, p. 140) ja ho presentava com un cas necessari que han de suportar els súbdits aplegats en la reunió, alhora que vedava un límit d'una possible actuació reial arbitrària. N'exclou els casos de necessitat urgent. Hi coincideixen el *Modus tenendi parliamentum* i Porteus (CARLYLE, *A History of Medieval ...*, VI, p. 36, 217)

107 LOUÏSE, *La société d'ancien régime ...*, p. 332-333, amb il·lustracions en nota i en la p. 179, n. 2.

108 LOUÏSE, *La société d'ancien régime ...*, p. 47, p. 74-75, p. 200. GILISSER, "Les états généraux ...", p. 205. CLAYE, "Le rôle des états provinciaux du nord ...", p. 122. BRANCOUÏF, "Les états de Provence ...", p. 172. HARRIS, "Parliamentary taxation and the origins ...", p. 176-179. RICHARD, "Les états de Bourgogne ...", p. 302. FURD, *El Bret Públic ...*, p. 232. CHARLEVILLE, *Les états généraux de 1576*, p. 161. VILLERS, "Le rôle financier ...", p. 136. MOUÏNIE, "La participation des gouvernés ...", p. 245-246. ELTON, "The body of the whole ...", p. 24, 31, 36-37.

109 GONZALEZ ANTON, *Las cortes en ...*, p. 232 [ja ho havia avançat en el seu "La Corona de Aragón ...", p. 1635-1637], on cita un cas de 1626. És clar que il·lustra perfectament la visió que ja tenia Olivarez de la realitat (v. ELLIOTT, *La revolta ...*, pàssim).

monarquia com a pròpies (110), tot i mantenir la consciència que podien denegar el que els era demanat (111).

En el fons, es presenti com es presenti, l'explicació sembla molt més simple i força menys tècnica. potser no és que els estaments assumeixin els desitjos de la monarquia i se n'amarin, voluntàriament o no, sinó que hi ha algunes situacions que s'isposen per la força dels fets, i, almenys al Principat de Catalunya i als Comtats de Rosselló i Cerdanyà, al segle XVI -per no dir des d'una data anterior-, hom pot afirmar, amb una validesa gairebé general, que els qui assisteixen a la cort general -i els qui no hi assisteixen també! (112)-

110 Potser una mica més optimísticament GONZÁLES ANTON (Las cortes en ..., p. 233) assevera, amb les generalitzacions habituals, que "... mucho más importante resulta comprobar cómo esta noción cala sin excepciones en los estamentos de las Cortes de todos los reinos". Tot seguit, GONZÁLES ANTON (Las cortes en ..., p. 234) afirma, sembla que amb validesa per a tots els territoris, malgrat basar-se en documentació del Regne de Castella, que "Parece claro, pues, que los estamentos de las Cortes reconocen su deber de ayuda, llegando a renunciar expresamente a los fueros y costumbres en los que apoyaban sus viejas exenciones ...".

111 CLARYS, "Le rôle des états provinciaux du nord ...", p. 119. CABRE, *Los états de Béarn ...*, p. 322-323. Per arribar fins en aquest punt GONZÁLES ANTON ha hagut de recórrer a un argument com "... y aun cuando se entienda que es obligación del reino subvenir a las necesidades públicas y que la Monarquía no puede hacerlo por sí sola ..." (Las cortes en ..., p. 235), que ve a contraproposar-se a les seves afirmacions precedents, i no per això deixa de presentar i recórrer alguns punts que semblen talment antitètics.

112 Són especialment il·lustradors de les actituds del seurel el relat que contenen les memòries de Perot Vilanova (1551-1573) [publicat en SIMON (ed.), *Cavallers i ciutadans ...*, p. 36-66; al·ludeix al donatís de la cort de 1563-1564 a les p. 54-55], i el diari de Frederic Palau -editat com a *Despau*- (1572-1600)

saben perfectament que si la cort no arriba a atorgar un servei que satisfaci mínimament les aspiracions del lloc que el monarca representa, serà molt difícil d'aconseguir-ne mercès, gràcies, concessions i prebendes; o, dit altrament, els qui hi assisteixen són plenament conscients que si volen obtenir determinats privilegis o beneficis del rei hauran d'arribar necessàriament a votar un subsidi o donatiu que el seu cercle consideri acceptable i que ells mateixos no considerin desmesurat.

Dintre d'aquestes coordenades i amb les pautes d'actuació que han estat apuntades, la conseqüència lògica del plantejament estamental consisteix, de primer, a negar, formalment i sistemàticament, qualsevol intent de regularització o de periodització de l'exacció; i per a fer-ho, cal, en segon terme, afirmar, difondre i pregonar, en suma, defensar, indefectiblement, la idea que el donatiu que hom fa al rei en ocasió de la celebració de la cort és tan sols una concessió graciosa ⁽¹¹³⁾, gratuïta ⁽¹¹⁴⁾, voluntària ⁽¹¹⁵⁾, un acte de liberalitat ⁽¹¹⁶⁾. Això és així tant a nivell del

[publicat per SIMON (ed.), *Cavallers i ciutadans ...*, p. 100-177; al·ludeix al donatiu i a la cort de 1590 en les p. 172-173].

113 GONZÁLEZ ANTON (*Las cortes en ...*, p. 235) destaca el fet que també es pot negar, i, a partir d'aquí, arriba a la consideració del servei com a acte graciós!

114 Sobre el concepte de "gratuïtat", v. GLEARY, *La cort general ...*, p. 161 ss.

115 Aquesta noció serà desenvolupada al màxim per part dels estaments (GONZÁLEZ ANTON, *Las cortes en ...*, p. 237).

116 Per a BOSCH no n'hi ha dubte possible de cap mena:

Principat (117), com de la península (118), i fins i tot en d'altres assemblees estamentals transpirinenques (119). A nivell peninsular, i segons les darreres aportacions, la cristal·lització d'aquest principi fa pensar que comportaria igualment una renunciació, també voluntària, a privilegis, a furs i a exempcions antics; a més de constatar, en els regnes altres que el de Castella, que aquesta noció hi esdevindria més tòpica (120).

"la verdadera prova de la lliberalitat en los donatius ... fan les 68. Cortes los han celebrades en totes les quals consta que així Ecclesiàchs (sic!), com Militars, y Reials han fet molts donatius, y serveys de molts centenars de milanars donats ab gran lliberalitat, estant dits serveys, y donatius a llur benoplàcit essent franchs, y lliberos de totes contribucions, taxacions, ab tot han socorregut, (y socorreran Déu ajudant) a totes les necessitats dels Reis ..." (Sumari ..., f. 63 ss, § 7).

V., també, FERRÓ, *El Dret Públic* ..., p. 235.

117 El remarca especialment BOÛCHÉ, *Sumari* ..., I, cap. 13, § VII, fo'. 63b ss., qui considera que són una bona mostra, pels centenars de milers de lliures que suposen, de l'amor i del servei que els vassalls fan al seu senyor, ja que són "donats ab gran lliberalitat, estant dits serveys, y donatius a llur benoplàcit essent franchs, y lliberos de totes contribucions (sic!) taxacions, ab tot han socor[re]gut, (y socorreran Déu ajudant) a totes les necessitats dels Reys ...", entre d'altres dades que cita. En reconeix el caràcter voluntari, a més de CALLIS, *SERRA* (Adnotaciones ..., p. 21v-22), qui el segueix, i també diu que el "servitium est actus vere voluntarius".

118 COLMEIRO, *Cortes de los antiguos* ..., p. 72, 79.

119 VALENZUELA, "Les états pyrénéens ...", p. 159, p. 163. CLAETS, "Le rôle des états provinciaux du nord ...", p. 119. En territoris francesos es parla, fent servir un pleoname volgut, del *don gratuit*, no només per a les assemblees estamentals, sinó també, p. ex., per a les assemblees del clergat (GARRIGON, *Histoire du droit* ..., p. 213-214). TERNAL / CASTAÑO, *Histoire des institutions et des faits* ..., p. 403

120 GONZÁLEZ ANTÓN, *Las cortes en* ..., p. 235.

La difusió d'aquestes teories que, per a algun sector, si bé esdevenen "idees elevades a la categoria de fórmula ritual" sembla que acabaran essent meres "declaracions voluntaristes" (121), permet dissenyar una pauta de comportament institucional gairebé habitual, la qual consistiria en cinc estadis: [1] la concessió és voluntària i els estaments no s'obliguen a acceptar càrregues generals; [2] d'aleshores endavant continuaran essent concessions de caràcter lliure; [3] el regne és lliure i franc de qualsevol imposició forçosa; [4] la concessió no té res a veure amb el fet que altres regnes les hagin fetes o no prèviament; [5] la concessió se sol condicionar al fet que les clàusules precedentment citades siguin reconegudes públicament i que el rei compleixi d'altres condicions específiques (122).

Ara, però, cal que ens aturem a analitzar aquells elements que planegen, plenament interrelacionats, per sobre de la cort que se celebra. Bàsicament, ens ocuparem, en primer lloc, d'un aspecte aparentment processal, (1) l'ordre dels debats (és a dir, entre greuges, legislació i donatiu); i, en segon lloc, de (2) les condicions que acompanyen la concessió del servei (és a dir, de les clàusules i de les reserves que s'hi fan).

121 Així tal qual ho diu GONZÁLEZ ANTON (*Las cortes en ...*, p. 235), en un intent de teoritzar la pràctica habitual, i de sistematitzar-ne la documentació.

122 Els prems, amb observacions pròpies i amb maticacions que constaran més endavant, però, de GONZÁLEZ ANTON, *Las cortes en ...*, p. 236. Més endavant veurem com són plasmades, a la realitat, en el cas català.

Quant a (1) l'ordre dels debats (és a dir, entre els greuges, la legislació i el donatiu), es tracta d'una qüestió d'una transcendència especial, com ha destacat IGLESIA FERREIRÓS (123); ja que hom no pot negligir que la precedència d'un tràmit per davant d'un altre podria menar a conseqüències totalment distintes segons els casos. Així, a diferència del que es deia que s'esdevenia en les Cortes castellanques (124), o en d'altres territoris (125), tradicionalment, hom afirmava que la votació del servei era sempre posterior a la reparació (prèvia,

123 V. les consideracions globals que hi fa (*La creación del Derecho ...*, 3, p. 597-598).

124 V., IGLESIA FERREIRÓS, *La creación del Derecho ...*, 3, p. 597; també GARCÍA-CALLO, *Manual ...*, I, p. 332; PÉREZ-FRANCO, *Cortes de Castilla*, p. 111-112; LALINDE, *Iniciación ...*, p. 407, 550.

125 P. ex., Navarra, on s'inicien amb els greuges abans de passar a ocupar-se dels *pedimentos* de lleis o de qüestions com el servei (ARVIEU, "Las Cortes de Navarra ...", p. 617-622). V., també, EUICI, *Las cortes ...*, 212-214; qui recull un cas de 1534 en què la precaució és mantinguda pels missatgers, tota vegada que l'experiència de vint anys els ha assabentat que "por haber hecho el servicio antes de solicitar los contrafueros, no habían podido conseguir el remedio" (citada per EUICI, *Las cortes ...*, p. 213), però no s'escaparan de la dinàmica global a subvertir-ne l'ordre. A Anglaterra sembla que des del *Modus Tenendi Parliamentum* (c. 1321) les matèries estaven classificades en funció de la importància: de primer, la guerra i qualsevol aspecte que afectés el rei i la família reial; segonament, afers comuns del regne, com judicis i legislació; en tercer lloc, afers privats dels membres (i, doncs, peticions); CARLILE, *A History of Medieval ...*, 6, p. 37; HARRIS, "The formation ...", p. 40 [s'ocupa de la primera de les dites categories en p. 40-43; de la segona en p. 43-49; de la tercera en p. 49-52].

aclareix encara algun autor ⁽¹²⁶⁾) dels greuges -o doléances- ⁽¹²⁷⁾, i a l'acceptació de determinades condicions, per part del monarca ⁽¹²⁸⁾; el qual, d'altra banda, actuarà inexorablement en el sentit de tendir a

126 P. ex., LOUER ("Les états du Pays ...", p. 10-11; "Gouvernés et gouvernants en Europe ...", 33-34), qui esmenta que és en virtut del principi nutritio et tuitio, en virtut del qual el senyor territorial deu seguretat material i protecció moral; SURET, *Histoire du droit public ...*, I, p. 187.

127 FERRÉ afirma que es "condicionà reiteradament l'estudi del donatiu a l'aprovació del capítol de greuges, fins a transformar aquesta condició en un costum constitucional" (*El Dret Públic ...*, p. 234, i n. 181). VANDEWESCHE, "Les états pyrénéens ...", p. 160, en dona referències generals, i de concretes referides al Bearn i a la Baixa Navarra. Quant al cas concret del Bearn, la regla era que es deliberava sobre el donatiu després de presentats i contestats els cahiers, segons CABIE (*Les états de Béarn ...*, p. 168, 172, 174, 253, 273-274, i 321-322), satisfactòriament, tot i que recull un document (el XVI) de 1484, i alguns casos de 1505-1506, en què es concedí el donatiu sense que hi hagués reparació dels cahiers, ateses les circumstàncies especials que hi concorrien (CABIE, *Les états de Béarn ...*, p. 372-373). CLAYS, "Le rôle des états provinciaux du nord ...", p. 119.

128 Quant a aquest aspecte concret, v. més endavant l'apartat que hi dedico. Amb tot cal recordar ací que en el cas navarrès davant el fet que havien estat convocades les cortes de 1538 sense haver reparat els agravios de les de 1506, es decretà en aquella reunió que no es convocarien "Cortes Generales en este Reyno sin que primero por Nos sea respondido a los agravios" (citat per BUICI, *Las cortes ...*, p. 213-214; LALINDE, *Iniciación ...*, p. 350). Pel que fa al cas de la dieta hongaresa, la pràctica constitucional sostenia que, si més no, les peticions i demandes del rei havien de ser tractades abans que no les altres; amb tot, sovint s'adevenia que els estats passaven a redreçar els seus greuges sense haver completat els deutes del monarca, amb les inevitables i inherents negociacions conseqüents (BÁNYI, "The Hungarians ...", p. 301-302; en la mateixa línia però més imprecís, d'EBELARD, *Histoire des institutions ...*, III, p. 85).

subvertir l'ordre d'aquestes reivindicacions estamentals (129).

Aquesta visió romàntica del desenvolupament dels afers de la cort (130) que es presentava habitualment com un dels seus elements d'independència ha estat criticada contundentment per algun sector historiogràfic (131), tot i l'evidència que encara perdura (132). A més a més, l'opinió actualment dominant (133) destaca el fet que la tendència representada per la figura del monarca fou la que resultà triomfadora de les dues, ja que, al cap i a la fi, l'ordre -teòric- dels debats acabà essent efectivament subvertit en la majoria de territoris, on finirem, gosa-fem dir que inexorablement -salvades les excepcions-, aprovant els serveis abans que el monarca no

129 VANBENBOECHE, "Les états pyrénéens ...", p. 160.

"Puis la vieille règle «plaintes et subsides ne tiennent» est écartée de plus en plus par le monarque qui veut se faire voter «l'argent du roir dès le début de la session».

130 Si no utòpica, i.e., allunyada de la realitat però no de la lògica profunda de l'esquema.

131 S'hi refereix com "uno de los lugares comunes más repetidos y más carentes de realidad" (GONZÁLEZ ANTÓN, "La Corona de Aragón ...", p. 1038. Més tard, en *Las cortes en ...*, p. 245-246). També quan fa referència a la pretensió de condicionar l'obtenció del placet regi als quaderns de peticions, abans del donatiu, "pero se trata de una ficción más ..." (GONZÁLEZ ANTÓN, "La Corona de Aragón ...", p. 1041. Més tard, en *Las cortes en ...*, p. 245-246).

132 V., p. ex., FERNÁNDEZ ALVAREZ, *El siglo XVI*, p. 641; C. BATLLER, *L'expansió baix-medieval (segles XIII-XV)* [= *Historia de Catalunya*, dirigida per F. VILAR, coordinada per J. Torrens, vol. III], p. 66; o la recent TREMPA, *De les Corts al Parlament ...*, p. 54.

133 Recollida en IGLESIA FERREROLA, *La creación del Derecho ...*, 3, p. 593.

resolgués les queixes, els capítols (136) i altres peticions (136).

Val a dir, però, que en el cas català la transcendència d'aquesta afirmació, absolutament certa, d'altra banda, ha de ser matisada en el sentit que enclou una ficció, una ficció legal (en la mesura que es basa en un acte de cort) que troba el suport documental en el mateix procés: la constitució de la comissió dels proveïdors de greuges.

Cal recordar ací que el funcionament de la comissió de proveïdors, en aquest aspecte concret no es distingeix -malauradament- de les altres comissions, i resta en un grau de desconeixença considerable atès el fet que amb prou feines si se n'han conservats documents que hagin pogut ser identificats com a tals. Excepcionalment comptem amb el que semblen ser esborranys de les sentències de greuges per a les corts dels anys 1528 i 1532 (136), que, d'altra banda, no aporten gaire més informació que la de confirmar la confecció que denota el substantiu amb què es designen (137).

134 La documentació estamental és clara quan reclama que abans de tractar de les constitucions per al redreç "del govern i de la terra" cal haver tractat (i resolt) els greuges (ACA, G, 1041, f. 683v; ACA, EP, EG, Cl. 58, A, 20, f. 173-173v, 310).

135 Fins i tot a Navarra, com explica que s'endevingué, perquè l'assemblea ho transigí, el 1449, el 1551 i el 1637, *EUICI (Las cortes ...)*, p. 215).

136 Són en ACA, CE, *Vària*, 11 (per a 1528), i en ACA, CE, *Vària*, 12 (per a 1534).

137 Amb la limitació que suposa no comptar amb documentació que il·lustri el funcionament de la comissió dels proveïdors.

D'aquesta manera, mitjançant la ficció esmentada, es fa possible de salvar ⁽¹³⁸⁾, elegantment i amb garanties jurídiques formals, l'escull d'un impasse dialèctic de l'estil d'aquells com "fins que no es resolguin els greuges no progressarà la cort". Amb aquesta hàbil fórmula -i no exclusiva del Principat-, es desarboren, doncs, d'entrada els (hipotètics) arguments, diríem-ne tendenciosos, dels estaments, i es desbloqueja un dels obstacles potencialment més perillós per a la bona marxa de l'assemblea. És clar, doncs, que un escenari polític com la cort general presenta (i ofereix) múltiples recursos que poden dificultar-ne la marxa que hom podria considerar habitual, però no és menys cert que l'eliminació per la via formal del cas que comentem suprimeix (per la via de la institucionalització) un dels aspectes més instrumentalitzables de la relació entre rei i regne ⁽¹³⁹⁾.

Amb tot, cal que no oblidem que hi bé algun autor podria considerar aquesta solució pactada, un gran èxit de la monarquia ⁽¹⁴⁰⁾, també hem de tenir ben present que els components dels diversos braços acumulaven prou experiència en el terreny de les relacions polítiques com per a poder-ne ser considerats simplement els "perdedors". Per tant, d'antuvi caldria pensar que, tal

¹³⁸ En definitiva, d'eludir.

¹³⁹ Cal relacionar-la amb els mitjans de pressió, citats.

¹⁴⁰ Estic pensant en l'orientació d'un treball en la línia de l'estil del de GONZALEZ ANTON, citat.

vegada, no fóra forassenyat de suposar que ja anava bé, si no convenia, a totes dues parts la solució proposada sota la forma de ficció.

Des del nostre punt de vista, aquest enfocament reforça la convicció que l'escenari de comunicació política de la cort general fornía múltiples arguments que eren utilitzats lliurement i segons convenia pels membres dels estaments; i, doncs, pel que fa a aquest supòsit concret, que als naturals del monarca també els devia anar bé que la cort no es quedés paralyzada indefinidament fins que es resolguessin els casos presentats, entre d'altres motius, per un de merament econòmic, i també per una qüestió de rendibilitat de la inversió; en aquest cas, no només per la despesa que suposava mantenir-se a l'indret on se celebrava la cort (141), sinó també de temps!. De la mateixa manera que com hem vist el monarca obté recursos per vies altres que la cort, és igualment compatible amb aquella mateixa tendència l'existència de vies de solució de conflictes

141 Sembla que el monarca, probablement atenent la diferent configuració i funcionament de les assemblees estamentals *perifèriques* -en expressió de LALINDE- respecte a les cortes castellanes, mai no hagué d'arribar a cobrir, en aquelles, les despeses dels síndics de les viles (i capitols), com en aquestes. Aportacions recents posen a l'abast documentació (v., p. ex., la informació que recull FALOS, "Un sector empesificat ...") que apunta cap a una situació econòmica de les viles (i, de retag, dels síndics) més gravosa del que hom podria esperar quant al tònic entusiasme que provocaria en el síndic ésser escollit per a "tenir l'honor" d'assistir a la cort general en nom de la seva universitat.

paral·leles, altres que no la celebració de la cort general.

Pel que fa a (2) les condicions que acompanyen la concessió del servei, (és a dir, de les clàusules i de les reserves que s'hi fan) (142).

Com ja hem vist, dintre del fil del discurs, sovint massa polític, que emmascara plenament les relacions entre el monarca i els estaments, ocupa un lloc destacat l'argumentació dels estaments en el sentit que l'oferta que fan al rei és una concessió graciosa, per llur liberalitat i per una sola vegada (143).

Aquesta manifestació és una de les múltiples condicions que s'imposen formalment al rei en ocasió de la materialització en un document de l'anomenat capítol del donatiu, per a garantir-lo, el qual, com hem vist, no és altra cosa que el corol·lari de la negociació política que s'ha desenvolupat durant (i al marge de) la cort.

Negociació política que ha estat descrita amb rigor, seriositat i cruesa per DHONDT, el qual, bo i referint-s'hi, considera que "*Dans la pratique, c'est un simple marchandage*" (144). Un *quid pro quo*, un *facio ut facias*,

142 Ni ha qui fica al mateix sac les condicions inherents al servei (manera de satisfer els greuges), per dir-ho d'alguna manera, i les més polítiques, com ara l'ordre dels debats (els greuges abans que el donatiu): FERRÉ, *El Bret Públic ...*, p. 234, n. 161

143 V. més amunt.

144 DHONDT, "Les assemblées d'états ...", p. 250. També ho recull DHONDT, *Les états de Languedoc ...*, p. 241. Amb aquesta asseveració tan gràfica s'ira de reflectir

que abasta no només les assemblees estamentals dites representatives, sinó també les d'àmbit menor ⁽¹⁴⁵⁾.

I és precisament en aquest mercadeig de què parlem que juguen un paper relativament rellevant les condicions que acompanyen la concessió del subsidi. Hem de ser conscients, però, que la tradició hi juga un paper considerable, i que en l'àmbit temporal de l'estudi, gairebé la totalitat de trets que acompanyen el capítol del donatiu, incorporats inicialment com a garanties per als estaments i per als agreujats, ja s'han consolidat; rarament hi trobarem més innovacions que no siguin meres variacions ⁽¹⁴⁶⁾, però això no impedeix de valorar-les com els pertoca.

Llur presència no només denota un respecte per la tradició documental, sinó que també reflecteix la

l'existència del diàleg que s'estableix -i que ell descriu- entre rei i estaments.

¹⁴⁵ Ve a tomb de recordar el que hem dit de les assemblees del clergat francès, i de notables; o dels mateixos parlaments catalans; v. BOULE, "Le rôle des états généraux et des assemblées de notables dans le vote de l'impôt", LUNT, "The Consent of the English Lower Clergy to Taxation during the Reign of Henry III"; E. WILDER, "Subsidy assessments of the peerage ..."; en uns altres pla i context, però, EDWARDS, "Taxation and Consent in the Court of Common Pleas, 1330". v., també, CHESSE, "«No Taxation Without Representation»: The Assembly of Notables of 1787 And Political Ideology in France"; amb tot, des d'un plantejament previ d'un abast més ample per al període medieval, v. LOUSSE, "Assemblées représentatives et taxation"; STEPHENSON, "Taxation and representation in the middle ages"

¹⁴⁶ Penso, concretament, en les adaptacions al cas concret, de la mateixa manera que el donatiu s'articulava segons les possibilitats contributives del Principat, les garanties dels estaments siren d'adaptar-se, si bé no formalment, a les circumstàncies del moment.

pervivença, almenys formal, dels dits condicionants com a elements a nivell dialèctic. Cal no sobrevalorar, però, la transcendència dels dits elements, sinó que ha de ser incardinada en el context de la negociació global dels punts assolits en ocasió de la celebració de la cort, i no pas per aspectes com ara els greuges satisfets, la legislació aprovada, o el donatiu votat, considerats isoladament.

Hom pot abordar les distintes *limitacions* que figuren al capítol del donatiu en base a un criteri de proximitat envers el tema estudiat; així, començarem per la reserva per als agreujats abans de passar a d'altres condicions.

Que annexa a la concessió del donatiu i explícitament esmentada en el capítol en qüestió aparegui la reserva que els estaments oposen -reclamen i imposen- al monarca en favor d'aquells agreujats que hauran obtingut sentència favorable fornia tradicionalment un indici més que induïa a refermar la importància que tenien els greuges dintre del discurs romàntic i, fins i tot, nacionalista.

El fet és, però, que, de bell antuvi, vist des de fora (147), en el marc d'un complex teixit de relacions interinstitucionals i interpersonals, sembla força clar que, pel cap alt, la reserva, en el fons, vindria a reflectir, des d'una perspectiva, diríem-ne antropològica, una desconfiança innata a pesar de totes

147

I potser des de dins encara es veuria més clar!

les paraules d'afecte i de devoció que es dedicaven reciprocament el rei i els braços, puntualment recollides -i hem de pressuposar que amb fidelitat- en els processos de cort.

A la vista dels resultats de la investigació cal pensar que la finalitat de la reserva respon encara en bona mesura a aquell esperit primerenc que volia garantir efectivament una quantitat de diner líquid disponible ⁽¹⁴⁸⁾, en un termini relativament breu, per als perjudicats. Cal suposar que aquella quantitat hauria de bastar, alshores, per a satisfer els greuges, tal i com permet d'argumentar la documentació ⁽¹⁴⁹⁾; però probablement el pes de la tradició anteriorment esmentada comportà que la xifra (fossilitzada) designada a la reserva esdevingués una quantitat mínima que tot sovint ja s'albirava que seria insuficient ⁽¹⁵⁰⁾ per a cobrir els crèdits de tots els reclamants amb una sentència favorable. I així és com ho havien de percebre homes del moment, bregats com estaven en qüestions d'aquesta mena. molts dels quals assistien sovint a les corts i, àdhuc, ocupaven càrrecs als estaments.

¹⁴⁸ Els estaments (i, de retop, el monarca) s'asseguren d'entrada que hi haurà una determinada quantitat en metàl·lic i disponible.

¹⁴⁹ V. l'apartat que dedico a la comparació dels resultats de les diferents reunions del segle.

¹⁵⁰ Des del punt de vista documental queda clar a les gràfiques que hi ha una desproporció massa gran entre el que seria, en termes econòmics el creixement del donatiu i la pauta de creixement de la reserva. Aquesta dada permet entendre que BASTULLÉ ("La cort de 1701-02 ...", p. 63) afirmi que la reserva del donatiu era insuficient.

Cal aclarir, tanmateix, que el (sovint dilatat) desfasament temporal entre la celebració de la cort o la promulgació de la sentència i la percepció de la quantitat econòmica que aquella determinava es deu, la immensa majoria de les vegades a la regulació del mateix capítol del donatiu. Perquè, és clar, que el monarca s'avingués (vull dir, que s'hagués d'avenir) a deixar de percebre un determinat percentatge que es computava a tots els efectes com una part del donatiu que el Principat li havia concedit, no ha de presuposar, necessàriament, que accedís també a deixar d'ingressar amb la mateixa immediatesa la part destinada a la reserva. És per això que el capítol del donatiu establí que la part destinada a la reserva es cobrés, habitualment, amb la part procedent de les *darreres pagues del fogatge* en qüestió. I, és clar, si tenim en compte que el sistema d'exacció tributària mitjançant fogatge suposa una activitat que dura alguns anys, de seguit ens adonarem que el retard obeeix, mantes vegades, a les mateixes prescripcions del marc legal propi ⁽¹⁵¹⁾.

¹⁵¹ P. ex.: el capítol del donatiu de la cort de 1542 estableix que "*los dits diputats retinguin vers si del dit servey, de /³¹ a saber, de las pagues darreres del dit fogatge, los diten /³² XXV° lliures per pagament, con dit de, dels agreujats*" (ACA, C, 1022/2, f. 99v). Si tenim en compte les provisions que determinen les imposicions que es faran sobre els contribuents (*Ibid.*, f. 99) veurem que el donatiu de 250.000 ll. queda desglossant de la següent manera: 70.000 ll. provinents de la venda de censals morts a raó de 25.000 per 1.000, sobre les generalitats; 30.000 ll. -en el termini màxim de dos anys- per deutes deguts al General pela arrendaments de les faules, del dret de la bella i segell de cera, d'entrades i eixides, i restes de fogatges; més 150.000 ll. exigidores del nou fogatge imposat per la cort inasguint els capítols del de la

Un altre aspecte directament vinculat amb la reserva del donatiu i amb les consideracions immediatament precedents és el derivat de preguntar-se què passava si la quantitat deixada a part per als agreujats esdevenia insuficient. Els coetanis ja s'ho havien plantejat, però es veu que la solució que tal vegada intuïtivament i lògicament fóra la immediata no devia ser, per altres causes (polítiques?), viable, ja que en comptes d'augmentar (com a mínim si no més) la quantitat destinada a la reserva en la mateixa proporció que s'incrementava la del donatiu, s'optà per incorporar una clàusula formulària que garantia, almenys sobre el paper, el compromís que el titular del poder polític havia contret en el marc de la cort general, de tal manera que en cas que els diners reservats no arribessin, el monarca prometia en sa bona fe reial que, si calia, pagaria dels seus béns propis ⁽¹⁵²⁾ el que manqués per a satisfer a bastament els agreujats ⁽¹⁵³⁾. Hem de pensar que si

cort de Lleida de 1515, pagadores en set anys: per als anys 1543 i 1544, 4 s.; per a 1545, 1546 i 1547, 8 s. -a més a més del fogatge de 1537-; i per a 1548 i 1549, 16 s. És clar, doncs, que les esmentades darreres pagues del servei (és a dir, les dels anys 1548 i 1549) ens col·loquen, com a molt d'hora, sis anys després de la data de conclusió de la cort.

¹⁵² Hem detectat alguns casos de greuge en què s'opta per una solució inherent a la mateixa reclamació. Quan es reivindiquen quantitats degudes per monarques anteriors de les quals no s'ha pogut obtenir sentència en una cort precedent, els previsors acostumen a resoldre les reclamacions en base a una figura que sol servir de base a la invocació de les parts, la consignació sobre els béns del monarca difunt i de la seva testamentària.

¹⁵³ El capítol és explícit:

aquesta regla hagués estat observada puntualment i estrictament hauria significat, segons es desprèn del text, la possibilitat real que els reclamants que no haguessin pogut obtenir satisfacció completa en base a la quantitat reservada obtinguessin un rescabament adequat per part del monarca.

El que passa és que, pel que sembla, la documentació es mou per uns altres camins que no la realitat: no es devia complir en absolut la prescripció, ja que si no, no s'entendria el flux constant de sentències dictades en corts anteriors que no han estat plenament satisfetes, que s'arrosseguen a partir del canvi que es produeix entre les corts de 1520 i de 1528. Però, és que, a més a més, ens ho confirma el fet que el mateix capítol, unes línies més avall, estableix que els jutges de greuges hagin de proveir també aquelles sentències (154).

Al costat d'aquestes condicions inherents a la satisfacció dels greuges -des d'un punt de vista estrictament econòmic de la liquidesa monetària-, n'hi ha d'altres que veurem tot seguit.

Davant de la imposició d'un fogatge en cort per part del rei, els estaments regocien -i acaben incorporant-ho

"... la qual quantitat de les dites XIV^{tes} lliures, si no /⁵ bastava a satisfacció dels dits agrujats ... /⁶ qui hauran obtingut sentència ... no perden per ço lliur dret y acció, mes vostra Majestat /⁷ promet se en bona fe reyal que pagarà y satisfarà en /¹⁰ aquells lo restant çots obligació de nos béns" (ACA, G, 1022/2, f. 100).

154 P. ex.: "... /²⁶ que los provehiders o jutges de greuges ... sien teugides y obligades escutar /²⁸ les sentències demades per los provehiders de greuges /²⁹ de les corts passades en tot lo que no serà escutades /³⁰ o pagades les quantitats en dites sentències contengu- /³¹ des ..." (ACA, G, 1022/2, f. 100).

al text com una limitació més- que el monarca (155) no pugui (és a dir, renunciï a) convocar, en virtut de l'usatge *Princeps nasque, pau i treva general*, o per via de feus, d'host, de sometent, de cavalcada, o de qualssevol altra via o manera (156) mentre duri dit fogatge.

La interpretació de la transcendència d'aquesta manifestació ha de ser modulada, una vegada més. Com veurem tot seguit (157), alguns dels principis continguts en dit capítol presenten, amb perspectiva històrica, un caràcter sensiblement paradoxal. Posem-ne un exemple. Pel que sabem fins ara, és corrent que els estaments demanin contrapartides quan accepten de suportar la imposició del nou fogatge per part del rei. Cal pensar que la conjunció de voluntats entre les parts ha de donar un cert caràcter d'estabilitat a l'acord assolit. Però, i ací rau la paradoxa, sovint el mateix document ha de mirar de salvar situacions aparentment incompatibles. Per exemple, en la cort de 1542 el mateix capítol del donatiu estableix.

* * *

155 La limitació s'estén també als seus oficials.

156 En ACA, C, 1022/2, f. 90v. Afegeix que els poblats al Principat i als Cortats no puguin ésser forçats "més pagar o anar, ne altra /^o servitut major o menor for per qualsevol causa o /^o raó o necessitat, per urgent que for" [ho repeteix a les l. 10-23].

157 En tractar dels punts de la regulació concreta del capítol del donatiu.

[Anàlisi de la regulació específica del capítol del donatiu]

Aquest capítol de cort solia cloure tradicionalment els quaderns de cort, des d'un punt de vista legislatiu (158). Es produïa -més ben dit, es publicava- just abans del tràmit de la conclusió, durant el qual el monarca acceptava el servei (159), i després, en general, d'altres disposicions de caràcter gracios, com ara la concessió de

158 Sol ser el darrer capítol compilat, abans de l'acceptació del monarca i dels estaments, i d'altres disposicions de caràcter gracios, com ara la concessió de cartes de naturalesa, etc. Sobre el darrer aspecte esmentat, v. N. SALES, "Naturalizaciones Catalãs ..."; i "Naturals i alienigenes ..."; *Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII)* [= vol. IV de la *Història de Catalunya*, dirigida per P. VILAR, Barcelona (Ed. 62) 1989], p. 99-103; FERRÓ, *El Dret Públic ...*, p. 297, n. 26 i p. 319-322; BOSCH, *Sumari ...*, f. 556 ss.; BOIX, *Apuntes ...*, p. 30 (cita casos de 1533, de 1694, etc.); COLMEIRO, *Cortes de los antiguos ...*, 19, p. 64; GONZÁLEZ ANTON, *Las cortes en ...*, p. 45-49; i, també, LOUSSER, "Les États du Pays et du Duché ...", p. 11 (les vincula a la concessió del donatiu); ; C. HESSELL, *Parliaments and English ...*, p. 58.

159 V., p. ex., la cort de 1528 (*Constituciones fetes per la Sacra Señora Cathòlica y Real Magestat del Emperador don Carlos ... En la quarta Cort de Cathalunya en ... Monçó en ... MDXVIII*, f. [0v]-[7]); la cort de 1542 (*Constituciones fetes per la Sacra Señora Cathòlica y Real Magestat del Emperador don Carlos ... en la quinta Cort de Cathalunya en .. Monçó*, f. 23v-24); la cort de 1547 (*Constituciones fetes per lo serenissimo ... don Phelip ... en la sisena cort de Cathalunya per dita Señora Magestat convocada y per dit ... don Phelip celebrada ... en ... Monçó en ... MDXLVII*, f. 40); la cort de 1702 (*Constituciones, capítols, y actes de cort, fetas, y atorgats, per la S.C.B. ... don Felip IV ... en la primera cort ... Barcelona ... 1701 y 1702*, p. 93-94), o la de 1706 (*Constituciones, capítols, y actes de cort, fetas, y atorgats, per la S.C.B. ... don Carlos III ... en la cort ... Barcelona ... 1706*, p. 183-184).

cartes de naturalesa (160), o de manifestacions tan necessàries com l'acte de consentiment de cada un dels estaments (161).

Pel que fa a la relació que presenta respecte al marc legal per a la satisfacció dels greuges de cort, esdevé el complement necessari (i idoni) de la suplicació dels estaments i del plau del monarca.

Ultra la regulació específica de determinats aspectes que es vinculen estretament al procediment i a les condicions econòmiques del donatiu d'una sessió de cort en qüestió, aquest capítol es'ableix -com una part

160 V., p. ex., les naturaleses dels capítols XCI, XCII de la cort de 1702 (*Constituciones, capitols, y actes de cort, fetas, y atorgats, per la S.C.R. ... don Felip IV ... en la primera cort ... Barcelona ... 1701 y 1702*, p. 88, 87); o les diverses constatacions dels capítols CXI, CXII, CXIII, CXIV, CXV de la cort de 1706 (*Constituciones, capitols, y actes de cort, fetas, y atorgats, per la S.C.R. ... don Carlos III ... en la cort ... Barcelona ... 1706*, p. 173-176).

161 Com es sap, en la cort de 1599 hi hagué l'incident que desencadenà en la negativa del braç reial a consentir-hi, fins al punt que es publicà el primer quadern de cort sense vital manifestació; després, quan ho feren, s'hi incorporà: *Constituciones fetas per la S. C. R. Magestad del rey don Philip segon, rey de Castilla, de Arago, etc. En la primera cort celebra als Cathalans, en la Ciutat de Barcelona en lo Monastir de S. Francesch en lo Any 1599*, Barcelona (G. Nogué) 1635, f. 54-54v (eclesiàstic), 54 v (militar), 55 (reial). Pel que fa a la cort de 1702, v. *Constituciones, capitols, y actes de cort, fetas, y atorgats, per la S.C.R. ... don Felip IV ... en la primera cort ... Barcelona ... 1701 y 1702*, p. 88 (capítol XCIV, estament militar), p. 88-89 (capítol XCV, estament eclesiàstic), p. 93-94 (consentiment i protesta de l'estament reial); i quant a la de 1706, v. *Constituciones, capitols, y actes de cort, fetas, y atorgats, per la S.C.R. ... don Carlos III ... en la cort ... Barcelona ... 1706*, p. 176-177 (estament eclesiàstic), p. 177 (estament militar), p. 176 (estament reial), p. 181-183 (protestació del braç reial).

inherent però desglossable d'aquella- diverses regles referides no només al vessant econòmic dels greuges, sinó també referides a concretar-ne alguns tràmits de caràcter netament processal.

Es per aquests motius que, després de les frases que podrien denominar formulàries i protocol·làries, trobem, al costat de les condicions que envolten l'acapte del fogatge que s'ha atorgat al rei, prenent per cas, la cort de 1542 -i en consonància amb la ja emprada suplicació i plau- algunes mesures que podem considerar -en un sentit estricte- pròpies de la satisfacció dels greuges.

Val a destacar el fet que malgrat la salvaguarda formal que suposava tota actuació dins dels límits establerts, en el fons les causes formals esdevenien només una punta de l'iceberg que s'albirava, ja que les construccions jurídiques possibilitaven, sempre dintre d'un marge de maniobra considerable, la justificació, adés del fet que el rei no demanaria cap servei mentre durés el fogatge concedit (162), adés la concessió graciosa i per una sola vegada -deien els estaments- d'un servei en una cort posterior, tot i mantenir encara vigent el fogatge predit (163).

162 Aquest és el cas de la cort de Montsó de 1537 (v., ACA, C, 1022/2, f. 99v, l. 21 ss). Una altra condició que se solia imposar durant la vigència del fogatge era que no es pogués convocar en virtut de l'usatge *Princeps nungue* per part del rei per a treva general, host, constant, o cavalcada (v. ACA, C, 1022/2, f. 99v, l. 2 ss., i també l. 18 ss.).

163 Aquesta és la situació habitual, en ACA, C, 1022/2, f. 99v, l. 25 ss

Era precisament ací on s'establia la quantitat concreta que es reservava del total del donatiu per a satisfer els agreujats i creditors, així líquids com liquidadors, així de justícia i revocacions de privilegis, deutes i demandes donats contra el rei (164) que hauran obtingut una sentència favorable després del procés que sí que hauran de pagar, restant però lliures de qualsevol altre dret de salari (165).

Dita quantitat reservada, com sol ser habitual, haurà de ser compartida per tots els agreujats (166) a sou i a lliura; i d'on quedaven exclosos els deutes de castells, fortaleses i dels seus soldats (167).

Es disposa, amb el vist-i-plau de la cort, que els diputats del General retinguin (168) de les darreres pagues del fogatge la quantitat (d'aquella cort en qüestió) per pagar els agreujats i creditors. Queda delimitada, doncs, la qualitat i l'extensió de la participació dels diputats del General en els tràmits

164 P. ex., ACA, G, 1622/2, f. 99v, l. 23 ss.

165 P. ex., ACA, G, 1622/2, f. 100v, l. 12 ss.

166 Ha de quedar clar, però, que no són tots (amb valor absolut), sinó que cal entendre que són només aquells que hauran seguit el procediment i hauran arribat a temps per a ser inclosos als compartiments que feien els diputats.

167 P. ex., ACA, J, 1622/2, f. 100, l. 15 ss.

168 V. ACA, G, 1622/2, f. 10v, l. 30; encara que més avall torna a al·ludir-hi i no és casual que s'hi refereixi com «aquella quantitat que sa Majestat consigne y reserve (f. 100v, l. 7), perquè, com veurem no és irrellevant que es tracti d'una consignació.

posteriors a la sentència dintre del procés de satisfacció dels greuges (189).

ANY	DONATIU	RESTA	RESERVA	%
1503	300.000 [per a sous d'homes d'armes]			
1510	220.000 [per a mantenir conquestes Africa]			
1512	600 pagues [per a sous d'homes d'armes]			
1515	[se prerrega el servei de la cort anterior]			
1520	250000	220000	30000	12
1528	290000	193334	96666	33
1534	250000	190000	60000	24
1537	210000	170000	40000	19
1542	250000	225000	25000	10
1547	235000	195000	40000	17
1552	235000	195000	40000	17
1564	300000	250000	50000	17
1585	500000	400000	100000	20
1599	1100000	1000000	100000	9
1702	1500000	1400000	100000	7
1706	2000000	1900000	100000	5

Les quantitats expressen lliures.

El capítol preveu com s'hauria de resoldre el cas, en principi hipotètic -segons es desprèn del text- que la quantitat reservada no basti per satisfer tots els agreujats que hauran declarat els proveïdors. La regulació no deixa d'oferir un cert tuf de mesura estrictament *pro forma*, ja que el capítol de cort

assevera (170) que el monarca promet en sa bona fe royal que pagarà y satisfarà en aquells lo restant çots obligació de sos béns (171). Aquesta manifestació quedà ràpidament desmentida per la dinàmica dels fets, ja que els agreujats que no aconseguien de cobrar durant el dilatat tràmit de l'execució de sentència re-presentaven la reclamació en una altra reunió de cort, ben sovint però no exclusivament, la immediatament posterior.

A més, el capítol del donatiu acostuma a contenir allò que podríem anomenar com una mena de clàusula d'extensió, en virtut de la qual pl·gués al monarca que, d'una banda, els provisors o aquells a qui correspondrà l'execució de les sentències donades per los proveïdors de greuges de les corts passades en allò que no seran executades o satisfetes, i de l'altra, aquelles persones que no hauran rebut íntegrament les quantitats en elles contingudes, no haguessin de presentar demandes davant els provisors de la cort que se celebra, o que almenys no fossin obligats a fer el procés, sinó que en bastés l'exhibició o ostensió [de la sentència donada] per tal que [les sentències ja dictades] fossin portades a execució i fossin admesos en els compartiments que es

170 P. ex., ACA, S, 1622/2, f. 100, l. 3 es.

171 Si bé la coneixença de la compartimentació de les propietats reials era força clara, cadavé un dels recursos habituals a l'hora de no voler fer-se càrrec de determinades peticions, en els quals casos s'al·lega la immemorialis d'un predecessor difunt, p. ex., del rei Catòlic, o s'acut a d'altres mecanismes, com ara les consignacions.

farien (172). Aquesta *fictio iuris* és explícitament formulada en el capítol quan estableix que els dits agreujats sien pagats i satisfets així com si ara de nou obtenien sentència (173).

172 P. ex., ACA, G, 1022/2, f. 100 i. 29 ns, i f. 100v, l. 1 ns.

173 P. ex., LCA, G, 1022/2, f. 100v, l. 8 ns.